

DUŠAN TRÁVNÍČEK

**PŘEHLED ÚZEMNÍHO VÝVOJE
NAŠEHO STÁTU**

**ОБЗОР ТЕРИТОРИАЛЬНОГО
РАЗВИТИЯ ЧЕХОСЛОВАКИИ**

**AN OUTLINE OF
THE TERRITORIAL
DEVELOPMENT
OF CZECHOSLOVAKIA**

1984

UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ V BRNĚ

1984

Ú V O D

Územní vývoj našeho státu od nejstarších dob až do současnosti prošel nesmírným množstvím změn. V naší literatuře mu dosud nebyla v souhrnné formě věnována pozornost. Tato studie se snaží zachytit a podat aspoň nejvýznamnější z nich. Je si třeba uvědomit, že rozsah teritoria se neustále měnil, že České země a Slovensko procházely v podstatě po celé tisíciletí odlišným vývojem. Je nutno také připomenout, že řada zemí byla s naším státem delší či kratší období spojena jen personální unií, tedy osobou panovníkovou a jinak si zachovávala svůj zcela samostatný charakter. Řada území byla naproti tomu v jisté formě vzájemné závislosti nebo volnějšiho svazku v rámci území našeho státu. Speciální problematiku pak tvoří tzv. zahraniční léna, statky rozdílného rozsahu i významu roztroušené v německých zemích, nejčastěji v sousedství Čech. Jejich počátky spadají do konce 13. století, rozvoj i vrchol nastal ke konci sedmdesátých let následujícího století, pak již začalo docházet k četným zcižením. Přesný územní rozsah lén není možno zachytit a ani jejich význam pro územní rozvoj státu není rozhodující, takže o nich může zájemce najít výklad v publikacích citovaných v soupisu literatury.

Toto podání se zaměřuje na rozhodující změny, které se udály v průběhu historického vývoje. Jejich příčiny byly nejrůznější. Zabývá se jimi rovněž historická literatura, která přináší i různé náhledy jednotlivých autorů na rozsah jednotlivých územních celků zvláště ve starších dobách (říše Sámova, říše Velkomoravská). Historická literatura hodnotí i příčiny změn, které pramení ze společenského vývoje v jednotlivých historických epochách od nejstarších dob až do doby nejnovější. Vypočítávání a hodnocení těchto změn v rámci tohoto výkladu by neúměrně rozšířilo jeho rozsah. Toto vylíčení doplňují závěrečné chronologické přehledy a zvláště řada připojených kartografických znázornění, která umožní názornou prostorovou představu. Rozsah této studie je omezen. Není proto — až na nejnutnější případy — věnována pozornost vnitřnímu vývoji a tzv. vnějším krajům království se zvláštním postavením (Loketsko,

Trutnovsko, Donínsko, resp. i Vitorazsko), z nichž některé byly v průběhu historického vývoje i ztraceny.

Většina detailních územních změn je podrobně vyjádřena řadou kartografických příloh. Tam je vyjádření nejnázornější, nejpréhlednější a nejsnáze zapamatovatelnější. V nich nalezneme zájemce nejpodrobněji zaznamenané i všechny změny, které nastaly v osudných letech 1938-1939, včetně přesného vyjádření jednotlivých okupačních pásem.

Za pečlivé pročetí textu děkuji srdečně dr. O. Pokornému, CSc., za spolupráci při některých kartografických zpracováních děkuji upřímně dr. M. V. Drápelovi, CSc., za přepis textu M. Bílé a zhotovení kartogramů J. Janoštkové.

Závěrem je připojena abecedně řazená literatura jak všeobecná, tak i speciální, včetně kartografických zpracování. Ta zájemcům umožní detailní prostudování speciální problematiky, o niž jeví zájem. Na kartografických přílohách je užito názvosloví, odpovídající dané době.

1. VZNIK PRVNÍCH STÁTNÍCH ÚTVARŮ — ŘÍŠE SÁMOVA A ŘÍŠE VELKOMORAVSKÁ — POČÁTKY ČESKÉHO STÁTU

Územní základnou národní individuality české a slovenské se staly dva sousední horské celky, a to Český masív a západní Karpaty. Oboje spojuje povodí Moravy, které se tak stává centrální oblastí československou. Navíc tudy již od pravěku probíhá hlavní komunikace od Jaderského moře k moři Baltskému. Moravská brána je vůbec nejnižším místem hlavního evropského rozvodí mezi Pyrenejemi a Dněstrem, tedy i nejnižším přechodem. Navazuje rovněž na hlavní kontinentální komunikaci z Asie. Stala se již v pravěku transkontinentální „cestou národů“, které v pravěku hlavně po ústupu největšího zalednění zalidnily Evropu. Celková geografická situace našich hlavních kmenových oblastí byla určena základními rysy geografickými. Tyto oblasti se totiž v podstatě ztotožňovaly s nízkými povodími hlavních řek. Na našem dnešním státním území z ryze geografického hlediska vidíme spojení tří přirozených celků: polabského (tj. Čech), podunajského (tj. Morava a střední Slovensko) a potisského (východní Slovensko). Naše dnešní země byly nejdříve čtyři století pod nadvládou Keltů, trvající do počátku našeho letopočtu. Na sklonku 2. století n. l. mnoho nechybělo k tomu, aby celé naše dnešní území nebylo připojeno k římské říši jako jediná provincie zv. Marcomannia. V 5. a 6. století došlo ovšem v našich zemích pod vlivem tzv. „stěhování národů“ k pronikavým změnám ve složení obyvatelstva a také v poměrech politických.

Pomoravská osa přispěla také rozhodující měrou ke vzniku center našich prvních dvou státních celků, v 7. stol. říše Sámovy, v 9. stol. pak říše Velkomoravské. Zlom však nastal v 11. stol., kdy bylo ztraceno dolní Pomoraví a tím i geografická základna na Dunaji. Důsledek se projevil v tom, že došlo na dlouhou dobu k přerušení státní vazby mezi českým etnikem, jehož hlavní sídelní i státní oblastí se nyní stalo horní Polabí, s etnikem slovenským bez státní samostatnosti se sídelní oblastí v údolích Západních Karpat. V průběhu dlouhého historického vývoje prošlo naše státní území řadou mnohdy velmi značných teritoriálních proměn. Navíc si je třeba uvědomit, že zvláště ve starších obdobích feudalismu byla mnohá území spojena s naším vlastním státním územím jen tzv. personální unií, tedy osobou panovníkovou, např. za Přemyslovců a za Lucemburků.

Naše nynější území bylo od počátku našeho letopočtu a pochopitelně i dříve díky své poloze oblastí, kterou procházely nebo v níž se dočasně usídlovaly různé kmeny. Tak víme, že geografické podmínky umožnily osídlení v Pomoraví již před 5000 lety. Zaručovalo to nejen klima, ale i rozšíření lesní pokrývky, nejkratší spojení podél středního Dunaje do Porýní a již uvedené spojení severojižní. Po předchozích epochách keltského a markomanského osídlení se zde však první státní celky vytvořily až po příchodu Slovanů. Ten se obvykle datuje na konec 5. nebo častěji na začátek 6. století. Slované přišli nejpravděpodobněji od severu ze

Zakarpatí a směřovali na jih. Jejich sjednocení zpočátku bránily kmeny Avarů, které sem pronikly z Panonie, která byla jejich centrální oblastí. Avarská moc tvořila do jisté míry závoru, bránící západním Slovanům ve spojení do větších politických svazků. Když však v první polovině 7. století se začal projevovat úpadek avarské moci, došlo k první známé koncentraci západních Slovanů. Ti pod vedením franského kupce Sába vytvořili větší politický celek, jehož středisko však bývá lokalizováno různě. Je možné, že bylo při periferii avarských sídel v Panonii, patrně při dolní a střední Moravě. Z geografického hlediska lze předpokládat, že při vzniku této první větší politické koncentrace západních Slovanů hrála významnou roli i stará obchodní dráha, směřující od Dunaje proti toku řeky Moravy Moravskou bránou k údolí řek Odry a Visly. Sábova říše byla zřejmě politický útvar velmi volné souvislosti, o jejím rozsahu víme však jen velmi povšechně. Pramenem je nám zmínka v kronice tzv. Fredegara. Ta dává svědectví o Sábově postavení mezi zadunajskými Slovaný. Podle Fredegarova líčení se k Sábovi po jeho vítězství nad Franky r. 631 připojili polabští Srbové s knížetem Dervanem. Sábova smrt však znamenala i konec státního útvaru, který vytvořil, je i pravděpodobné, že potom avarská moc opět nabyla na síle. Slované pak patrně museli ustoupit od Dunaje. Když pak koncem 8. století Franská říše vyvrátila avarskou moc, došlo zřejmě k vytvoření nového politického útvaru českých Slovanů, vedených Mojžírovci, a to na konci první čtvrtiny 9. století. Tato Velkomoravská říše sahala za Rostislava opět k Dunaji. Vůbec největšího rozsahu dosáhla za Svatopluka. Sahala-li Svatoplukova moc do oblasti polabských Slovanů, pak je to zajímavá paralela k Sábově říši. Politické soustředění, vybudované Sábem, bylo alespoň zčásti určitým předchůdcem Velkomoravské říše. Krystalizační jádra obou mohla být situována při obchodní cestě vedoucí od Dunaje údolím Moravy k Moravské bráně. Budovateli těchto říší byly nejspíše slovanské kmeny při dolní a střední Moravě, což ovšem nijak nevylučuje fakt, že k těmto politickým koncentracím náležely mj. i Čechy.

Za Svatoplukovy Velkomoravské říše došlo k vyvrcholení politické funkce Pomoraví pro náš stát. Území této říše zasahovalo od Dunaje do Čech, od Sály se táhlo k Odře a horní Visle, na jihovýchodě k Hronu. Byla připojena i protilehlá část Panonie na pravém břehu Dunaje. Je třeba ovšem mít na zřeteli, že i v tomto státním útvaru bylo spojení jeho jednotlivých částí poměrně volné, zvláště ve směru od centra k periferním oblastem. Velkomoravská říše byla zřejmě i prvním státním útvarem, který na svém území slučoval slovanské kmeny české i slovenské. Trvání tohoto státního útvaru však bylo velmi krátké, necelé jedno století. V naprosté shodě s povahou terénu bylo středisko Velkomoravské říše v údolí řeky Moravy. Připadalo tak do nížiny přechodné oblasti, vsunuté mezi Český masív a oblouk Karpat. Shodně se směrem řek směřovalo centrum říše k Dunaji. Při něm se také odehrával náš tehdejší hlavní historický vývoj. Tento politický útvar se rozkládal především v místech, kde se stýkala zalesněná oblast středoevropská a stepní oblast mezi Dunajem a Tisou. Zánikem Velkomoravské říše na počátku 10. století se otevřela volná dráha na západ pro nájezdy Maďarů. Ti od konce 9. století osídlili nížiny při středním Dunaji. Závoru, kterou do té doby tvořila

Velkomoravská říše padla a Maďaři zahájili útoky podél Dunaje k západu. Nato začali útočit i na sever až do oblastí při Labi, patrně údolím řeky Moravy a Moravskou bránou. Maďarské vpády vytlačily české kmeny trvale od Dunaje. Tato řeka pak v českých dějinách pozbyla svůj význam. Naopak v té době se již začínal zvyšovat význam středního Podunají jako gravitačního centra Franské a později Německé říše. Již v 11. století se tzv. Východní marka rozšířila až k Vídeňskému lesu. Pomoraví tím navzdý ztratilo nejméně polovinu své koncentrační síly. Evropský význam dunajsko-moravské křižovatky pak připadl hlavně Vídni. V souvislosti s německou kolonizací dnešních Dolních Rakous začalo v 10. století slovanské území severně od Dunaje ustupovat až k nynější státní hranici. Tento proces byl v 11. století v Rakousích v podstatě ukončen a pak se tato kolonizace začala přesunovat i dále na jižní Moravu, kde ovšem nikdy nevytvořila souvislé německé území. Moravě pak zůstalo jen užší pojítko mezi českými a slovenskými kmeny. Současně, když nápor Maďarů začínal pronikat hluboko do střední Evropy, bylo možno pozorovat postupující politické soustředění českých Slovanů v zcela nové sídelní oblasti. Horská hradba, porostlá tehdy hustým pralesem, tvořila výbornou ochranu. Její podstatu, založenou na téměř jednotné síti hydrografické, tvořily Čechy. V dnešním ohrazení Čech patří k vltavsko-labskému úvodí 94,2 % celého území, které má v pravidelném, téměř symetrickém, uspořádání své vodní sítě velmi příznivé geografické podmínky pro vznik jednoho politického celku. V průběhu vývoje se nepochybně chráněná poloha Čech stala základní podmínkou trvání Českého státu. Avšak dokonalá hydrografická jednota Čech pro rozšíření obyvatelstva již nepředstavovala tak dokonalou koncentraci. Vlastní kmenová oblast Čech je totiž excentricky vysunuta k severu, jihozápadní polovina Čech, až na nepatrnou výjimku, nebyla osídlena domácím polabským obyvatelstvem, nýbrž cizími osídlenci z horního Podunají a Porýní (1500 př. n. l.). Je třeba také vzít v úvahu, že po slovanském osídlení Čech trvalo téměř pět století, než došlo k politickému sjednocení Čech. V té době byly Čechy ještě roztrženy v řadu kmenových území. Nejvýznamnější byla oblast kmene Čechů. Jejich původním střediskem byla zřejmě Slánská a Bělohorská plošina, v závěrečném vývojovém období české kmenové území již zabíralo rozsáhlou oblast, ohraničenou na severu Labem od údolí Dobrovky a dále dolní Ohří po ústí Smolnického potoka, na západě střední částí Džbánu, západním okrajem Rakovnické pahorkatiny, na jihu středním tokem Mže a severní částí Krkavecké pahorkatiny, severní částí Brd, Hřebenů až ke Kocábě, na východě pak jihovýchodním okrajem Průhonické plošiny. Horské oblasti mají vysloveně hraniční charakter, kdežto jádro kmenového území mělo terén pro osídlení velmi vhodný. Severozápadními sousedy byli Lučané. Jejich kmenové území tvořily Žatecká a Tepelská plošina až po Mži, západně od nich sídlili Sedličané; západní hranice jejich sídelní oblasti probíhala téměř souhlasně s východním okrajem chebské pánve (podle některých badatelů byla i ta součástí jejich sídelního území a nikoliv kmene Chebanů, který měl s nimi splývat), jižní pak střední částí Slavkovského lesa dále k Doupovským vrchům. Prastarou hranicí byly Železné hory, tvořící rozhraní mezi Zličany a Charváty, dělícími se na Západní a Východní, vzájemně oddělené jasnou hra-

nicí horských hřbetů severně od podkozakovského zlomu. Charváti a zřejmě i západně od nich sídlící Pšované oddělovali téměř jistě tehdejší oblast českých kmenů od srbského Zagostu (Záhvozdi), jehož jižní hranice probíhala asi po rozvodí horního Labe a Jizery od Krkonoš ke Zvičině, dále na Kozákov a Lužickou vrchovinu, pokračovala po rozvodí Jizery a Ploučnice ke Kamenici a po ní pak až k Labi. Zároveň tak tvořila východní a severní hranici území kmene Děčanů. Oblast při Nakléřovském průsmyku patřila geograficky již k území kmene Lemuzů. Jižní hranice probíhala po nejvyšších částech západního Českého Středoohoří a odtud na plochu někdejšího Komořanského jezera. Jižně od Děčanů a severozápadně od Pšovanů byla sídelní oblast kmene Litoměřiců, jejichž jihozápadním sousedem bylo kmenové území české. Rozsáhlé bylo zejména území jihočeského kmene Doudlebů, které na západě přecházelo v oblast, Slovany kolonizovanou až později. Poměrně nejvíce hypotetické byly hranice v severovýchodní části Čech. V té době byl již hraniční význam rozvodí dávno jasný. Dokladem toho byly již v raném středověku četné zprávy „až do středu lesa“ („usque ad mediam silvam“) v soudobých pramenech. „Středem lesa“ se vždy rozumělo rozvodí uvnitř pohraničního hvozdu. Kmen Čechů, veden rodem Přemyslovců postupně všechny ostatní kmeny sjednotil a vytvořil jednotné státní území. Největším rivalem Přemyslovců byli Slavníkovci s hlavním sídlem Libicí, při dolním toku Cidliny, kteří v rozhodné srážce byli krvavě poraženi (995).

Těžiště českých dějin se nyní přesunulo do Čech. Pro vedoucí postavení měly Čechy příznivější podmínky jak svou geografickou polohou, tak i tvarem reliéfu. Na všech čtyřech stranách byly ohraničeny horami, které chránil pás pralesů až poměrně dlouho do středověku. Ochraňovala je ovšem i jejich poloha stranou hlavních cest. Navíc měl nepopiratelný vliv zajisté i fakt, že přirozeným ohraničením se vymezilo území poměrně rozsáhlé i hospodářsky dobře vybavené. Pro vznik jednotného území však měla tato rozsáhlost i řadu nevýhod. Tak prakticky dokonalá vodopisná jednota již pro rozšíření a koncentraci obyvatelstva nebyla tak vhodná. Vlastní kmenová oblast byla excentricky vysunuta k severu, řeky od jihozápadu vstupovaly do Polabí nesnadno přístupnými údolímí. Proto se politické sjednocení Čech uskutečnilo až poměrně tak pozdě. Geografické vybavení Čech se však stalo velkou oporou pro již vytvořený stát a usnadňovalo jeho organizaci a obranu. Široký pomezí hvozdu byl v prvním období pro obranu státu příznivý, později však přispěl i k jeho politickému oslabení především zemědělskou kolonizací německého obyvatelstva ve 13. a ve 14. století. Svým rozsahem nakonec německé obce v Čechách zabíraly více než třetinu plochy země. Dopad tohoto faktu se nepříznivě projevoval až do konce druhé světové války. Geografický spád Čech ovšem Labem směřoval právě opačným směrem než spád někdejšího velkomoravského území. Postupně začal vznikat Český stát, který v určitých obdobích nabýval i značných územních rozměrů. Je však třeba zdůraznit, že do 10. století by bylo jen těžké přenášet představu o státu s pevně vymezenými hranicemi. Usilí o připojení Krakovska a Slezska naznačovalo, že Český stát usiloval o rozšíření svého vlivu za Moravskou bránu s obdobnou tendencí teritoriálního vývoje, která se v obdobném světle jevila již za Sámovy i Velkomoravské říše. Vývoj

však nebyl jednoduchý, ani jednoznačný. Již v 10. století vystupoval v oderské oblasti silný soupeř v Polsku, které postupně opanovalo jak Krakovsko, tak i Slezsko a později nakrátko i Moravu a Čechy, třebaže již na počátku 11. století zde bylo znovu obnoveno české panství. Slezsko se však potom prakticky trvale stalo střediskem zájmů říše polské, české i nastupující moci německé.

2. UPEVNĚOVÁNÍ MOCI ČESKÉHO STÁTU. VZTAHY K SOUSEDNÍM STÁTŮM A K TZV. „ŘÍŠI ŘÍMSKÉ NÁRODA NĚMECKÉHO“ (DO R. 1306)

Titul „římská říše“ se začal užívat od poloviny 11. století, dvě století později pak „Svatá říše římská národa německého“, a to až do 15. století.

Za Přemyslovců se staly územním jádrem státního útvaru Čechy s Moravou trvale spojenou s Čechami od 1. poloviny 11. století. K Čechám v té době ovšem patřilo také Kladsko, spadající předtím k moci Slavni-
koviců. Výjimku tvořilo jen období 1278—1290, kdy se Kladsko stalo sou-
částí Piastovského Vratislavska. Hlavní vývojová územní tendence se
stále ještě pojila k moravské základně Českého státu. To jen dokládalo
historický význam Moravské brány s jejími okolními oblastmi. Od 10.
století lze však kromě toho zaznamenat také pokusy o rozšíření Čech
v těch směrech, které dávaly nejvhodnější podmínky pro obdobný rozvoj.
Bylo to v oblasti proti toku Ohře a ve směru labského proudu. Ve starším
období ovšem labské údolí svým významem ustupovalo Nakléřovskému
průsmyku, kterým procházela velmi důležitá cesta. A tak se podařilo
Čechám územně proniknout za tehdejší pohraniční horská pásma, a to
především do Chebska a do Míšně. Na druhé straně je však nutno při-
pomenout fakt, že tehdejší němečtí panovníci vycházeli po r. 800 (koru-
novace Karla Velikého v Římě papežem) z předpokladu, že Český stát
je v jejich přímé závislosti a vynucovali si placení poplatků — pokud to
ovšem jejich moc a síla umožňovala. Celkově je možno konstatovat, že
faktický státoprávní vztah Českého státu k Německé říši měl za následek
občasně zasahování německých panovníků do poměrů našeho státu. Ne-
chyběly dokonce ani pokusy o rozdělení jednotného českého panství na
několik jednotek. Tak např. r. 1182 byla Morava prohlášena samostat-
ným říšským markrabstvím a r. 1187 tehdejší pražský biskup samostat-
ným říšským knížetem. Ovšem již za Přemysla Otakara I. (první polo-
vina 13. století) byla jednota státu opět obnovena.

Již v nejstarším historickém období se projevovala snaha rozšířit naše
území za horská pohraniční pásma, především do Míšně a do Chebska,
na jihu se krystalizovala hranice v oblasti Vitorazska, na severu v tzv.
Zagostu (Zagozdu, Záhvozdi). Na levém břehu Labe patřila krátce k Če-
chám oblast dnešního Perna (Pirna), od 11. století pak přerušovně Za-
gost; území za hvozdem, později marka Zhořelecká. Bylo to území, pro-

stírající se od hřebene Lužických hor k Jizerským horám, zhruba od dnešního Liberce k Žitavě (Zittau). Toto zemí bylo u nás označováno jako Žitavsko a patřilo do r. 1412 přímo k Českému státu, od toho roku pak k Horní Lužici (původně Milčansko). K Lužici je poutalo užší spojení s dalšími hornolužickými městy v tzv. „Šestiměstí“ („Hexapolis“), které tvořila města Budyšín, Zhořelec, Žitava, Lubáň, Kamenec a Lubij. Milčansko (od 13. století Horní Lužice) bylo od r. 1158 po necelé století přímou součástí Českého státu. Naopak již dávno dříve v souvislosti s tehdejší církevní rozdělením připadaly r. 1241 k Čechám výběžky Šluknovský a Frýdlantský.

Vývoj Chebska byl poměrně značně složitý, podrobněji se o něm zmíníme v epoše, ohraničené lety 1306—1437, kdy připadlo trvale k Čechům. Zde si jen uveďme, že k nim patřilo již v letech 1266—1276 a 1291—1305.

Do oblasti Vitorazska zasahovala v nejstarším období z jihovýchodních Čech sídla Doudlebů. V 9. století patřilo celé Vitorazsko k Čechům, předtím bylo v moci Franků. Ve 12. století došlo v oblasti Vitorazska k prvnímu vzájemnému střetnutí mezi Čechy a Němci. Německý živel pak v dalším období začal do této oblasti pronikat stále průrazněji. Kolem r. 1130 byl založen hrad Světlá (Zwettl), brzy potom i osada a klášter, který pak v osídlení celé rozsáhlé okolní oblasti sehrál rozhodující vliv. Rakouští vévodové r. 1175 žádali pro Rakousy celý pohraniční les. Spor se projednával až před německým císařem, který rozhodl, aby hranici tvořila řeka Lužnice až ke svému soutoku se Skřemelicí. Tím se již tehdy obec Vitoraz (Weitra) octla na rakouské straně. Dále hranice pokračovala přes Skřemelici, nato středem lesa až po pramen potoka Hostice (Jestice), odtud pak k místu zvanému Urgrueb. Tam splývala s dřívější rakousko-moravskou hranicí, pokračující po Dyji. Západní část Vitorazska zůstala při Čechách spolu s většinou zbylého pomezního hvozdu až do r. 1286. Oblast východně od Lužnice a Skřemelice s významným střediskem v Ličově (Litschau) již tehdy připadla Rakušanům.

Na Moravě, spojené od 11. století trvale s Čechami, docházelo k základní územní změně, která v podstatě proběhla v linii hlavní moravské komunikace ve směru od jihu k severu. Když Babenberkové po rozpadu Velkomoravské říše zabrali dřívější moravské území v oblasti Dunaj-Dyje, rozšířila Morava svou politickou moc přes Moravskou bránu k severu do povodí řeky Odry. Do té doby totiž Morava omezovala svou moc na povodí své hlavní řeky, tj. Moravy. Morava neměla tehdy ovšem dostatečnou sílu k tomu, aby mohla trvaleji udržet rozsáhlejší území za hranicí svého původního přirozeného rámce. Navíc nepodporovala její sílu jedna specifická zvláštnost. Země se od téže doby dělila v jednotlivé údíly, které dostávali mladší členové královské rodiny pod vrchní správou zemského knížete, jehož sídlem bylo tehdejší hlavní město Olomouc. Kromě ní byly středisky údelů ještě Znojmo, Brno, Bítov a Břeclav. Až ve 14. století se ustálila na Moravě dvě střediska, a to Brno a Olomouc, od r. 1645 pak již jen Brno. Populační těžiště Moravy bylo navíc již od nejstarších dob právě v jižní polovině země. Proto také se v severních oblastech postupně začaly projevovat odstředivé tendence, zvýšenou měrou pak, zvláště když po první čtvrtině 14. století se Slezsko stalo přímou součástí zemí koruny České. Pro Moravu však bylo nepopiratelnou výhodou,

že již od poloviny 12. století všechny statky tehdejšího olomouckého biskupství byly spojeny ve zvláštní knížectví a nabyly státoprávní povahy. Na začátku 11. století získalo olomoucké biskupství, založené r. 1063, své statky v oblasti Osoblahy, r. 1107 pak ještě oblast Naglubčici (Hlubčice). Tak byl položen vlastní základ k pozdější enklávě. Protože toto území administrativně náleželo olomouckému biskupství, bylo dáno i pod moravskou správu. Z někdejšího kraje Holasovského (podle Holasovic) se postupně vyvinulo knížectví Opavské, jež zpočátku patřilo k Moravě. Jeho původní území bylo značně rozsáhlé. Sahalo od řeky Odry a Ostravice po Pštínu a k městům Osoblaze a Prudniku. Jinak se postup moravského území v oderském povodí projevil i velmi výhodně v bočním ohraničení. Na severozápadě se opřel o druhé hlavní pásmo pohoří Jeseníku, postupující od Prádku k severovýchodu a končil ve vlhkých a hlubokých lesích podél Ostravice.

Vlastní Těšínsko bylo na počátku tohoto období ještě jen lesnatým zákoutím malého významu. Základ k pozdějšímu knížectví Těšínskému byl položen r. 1163. Hraničilo na západě s Moravou, na jihu s tehdejšími Uhrami, na východě s Osvětimskem a na severu s Ratibořskem. Na dvě století připadlo k Těšínsku i Místecko, které bylo jinak vždy částí Moravy. Hranice Těšínska proti Moravě byla přirozená. Probíhala proti toku řeky Ostravice od jejího ústí do Odry až k severním hranicím Uher.

3. ÚZEMÍ SPOJENÁ S ČESKÝM STÁTEM PERSONÁLNÍ UNIÍ (1251—1305)

Na začátku 13. století se jednotná moc Českého státu začala znovu upevňovat. Jeho pevné jádro tvořily opět Čechy s Moravou a i s Kladskem. Zhruba od poloviny tohoto století byla osobou panovníkovou, tedy personální unií s jádrem našeho státního území spojena i řada dalších teritoriálních celků, které ovšem nikdy netvořily přímou součást Českého státu, jak by mohlo z některých výkladů snad i vyplývat.

Byla to území na jihu, tvořící dnes značnou část státního území Rakouska, Maďarska a nepatrnou měrou Jugoslávie a Itálie a pak na severovýchodě, která jsou dnes součástí Polska.

Tak v letech 1251—1276 to byly Horní a Dolní Rakousy, tvořící společně území tzv. vévodství Rakouského. Rozloha celého tohoto území se v podstatě ustálila do konce 12. století, kdy kolonizací a osídlením dosavadních lesních oblastí vznikly pevnější a jasnější státní hranice. Horní a Dolní Rakousy vzájemně oddělovala především řeka Enže (Enns), proto se také užívá označení Rakousy nad Enží a pod Enží. Severní hranice česko-rakouská se ve směru od hory Sternstein až k Puchěři (dnes Pohoří na Šumavě) v podstatě vykryštovala v 11. století. Na území Vitorazska se od r. 1177 projevoval spor mezi Čechami a Rakouským vévodstvím v průběhu linie táhnoucí se od Puchěře až k Novobystřickému výběžku. Dva roky nato rozhodl tento spor německý císař. O celé této problematice

je podrobnější zmínka při výkladu o Vitorazsku. Další úsek severní hranice vévodství Rakouského probíhal v podstatě totožně s dnešní linií rozhraní mezi Moravou a Dolními Rakousy. Je jisté, že území mezi Moravskou a Rakouskou Dyjí včetně pomezního hradu Raabs (Rakousy) náleželo od r. 1074 Rakouskému vévodství. Východní hranici tvořila řeka Morava od ústí Dyje až ke svému ústí do Dunaje a pak dolní tok řeky Litavy (Leitha). Jižní hranice Rakouského vévodství probíhala jižně od dnešního Vídeňského Nového Města (Wiener Neustadt). Püttensko bylo již součástí Štýrska. V letech 1260-1276 a předtím již i 1251-1254 bylo obdobně s naším státním územím spojeno i Štýrsko, které do konce 12. století bylo označováno jako marka Korutanská. Pak se objevilo pojmenování „terra marchionis de Stire“, r. 1163 „marchio stiriae“, r. 1181 a 1183 „dux“ nebo „princeps stiriae“, či prostě také „Stiria“, r. 1215 „marchia Stiriae“. Z obecné mluvy pak vznikl do dnes běžně užívaný název „Steiermark“. I zde rádi zasahovali němečtí císařové. Proto Friedrich Barbarossa povýšil r. 1180 markrabství štýrské na vévodství a připojil k němu i Travensko (Traungau).

V období 1269-1276 došlo k obdobnému spojení i s Korutany. Korutanská marka vznikla již r. 955, r. 976 se hovoří o Korutansku, k němuž se čítalo i Tridentisko, Furlandsko, Istrie a také Kraňsko, v té době ovšem územně ještě málo rozsáhlé. Tvořilo je pozdější Goreňsko, tj. severozápadní část Kraňska po řeku Hrušici, Lublanici a Sávu, jakož i část Dolenska (část Kraňska od Lublanice a Sávy na jihovýchod). Rozsah korutanského území byl často proměnlivý. V polovině 13. století, tedy v podstatě v probírané epoše, byl zhruba týž jako v současnosti. Na západě k němu náležela také část Pusterského údolí až téměř k městu Innichen, na severu pak území přesahovalo dnešní rozlohu. V poříčí horního toku řeky Mury zasahovalo Korutansko od Neumarktu na západ, dále sahalo k dnešní salcbursko-štýrské hranici a do oblasti Nízkých Taur. Východní hranice od výtoku Drávy na sever byla v podstatě již v 11. století shodná s dnešní, na jih od výtoku Drávy pak korutanské území zabíhalo i do jižní části Štýrska. Navíc fakticky v touž dobu (1270—1276) obdobná situace byla i v Pordenone v dnešní severní Itálii. Ale již dva roky před bitvou na Moravském poli (Marchfeld), tedy r. 1276 bylo vše kromě vlastního území Českého státu ztraceno, v období 1278—1282 dokonce i Morava.

Ale za nástupce Přemysla Otakara II., jeho syna Václava II. vyrůstala nová říše, nová personální unie. V té době byla dočasně získána jako zástava Míšeň (Meißen), dále v letech 1291—1305 opět Chebsko a obdobná situace jako dříve na jihu se nyní rýsovala na severovýchodě. Jako první záblesk se již v r. 1291 ukázalo získání Krakovska a Sandomeřska, pak korunovací na „polského krále“ svitla Václavu II. naděje na rozsáhlou personálně spojenou říši získáním Polska v období 1300—1306, z toho Gdaňského Pomoří 1300-1305, Malopolska 1292-1306, jakož i lenní závislosti Opolska, Bytomska, Těšínska a Ratibořska v období 1291—1306. Václav III., syn Václava II. se měl stát králem v Uhrách. Personálně byly Uhry spojeny s Českým státem v krátkém období 1301—1305. Rýsoval se tak ohromný teritoriální celek, který by byl sahál od Baltského moře až k Jaderskému. Nebyl však ani homogenní ani pevný, takže se nemohl

udržet a trvaleji existovat. Ukazoval se zde jen do jisté míry náznak vývojových možností, který se pak v dalších obdobích zase projevoval novou formou teritoriálního vývoje. Násilnou smrtí posledního mužského člena rodu Přemyslovců Václava III. r. 1306 v Olomouci se ovšem situace naprosto změnila.

4. TERITORIÁLNÍ VÝVOJ V OBDOBÍ 1306—1437

Ke skutečnému rozšíření územního jádra Českého státu, ke vzniku tzv. zemí koruny České došlo až ve 14. století. Tehdy bylo již trvale získáno Chebsko, nato části Horní Lužice, později pak i Dolní Lužice, postupně prakticky všechna rozdrobená knížectví slezská a právě ta se stala vedle Čech a Moravy třetí zemí koruny České. R. 1322 připadlo k Čechám trvale Chebsko. To bylo osídleno slovanským obyvatelstvem již v nejstarších dobách. V průběhu vývoje tvořilo po dlouhou dobu teritoriálně samostatnou jednotku. V nejstarších dobách bylo církevní rozdělení obvykle totožné se stavem hranic politických. A Chebsko církevně podléhalo i po založení pražského biskupství r. 973 nadále diecézi v Řezně. Důsledkem toho pak bylo, že se tam začala prosazovat i politická a soudní organizace franská. Chebské území bylo součástí severní Marky „Nordgau“. Celá oblast, především však její středisko Cheb se stala důležitou křižovatkou i strategicky významným územím na slovansko-germánském pomezí, kde se pak střetávaly zájmy obou stran. Ve 12., hlavně však ve 13. století se tam silně prosadila německá kolonizace. Pro teritoriální vývoj Chebska byl významný rok 1149. Tehdy došlo k jeho oddělení od „Nordgau“ a tím zároveň i od Bavor. Území Chebska bylo však i tak rozlohou trojnásobně větší než dnes. Patřilo k němu Waldsasko, Wunsiedelsko, Tirschenreutsko a oblast Selbu, Brambachu, Hohenbergu, Thiersteinu a Marktredwitz. Tak sahalo Chebsko až do pramenné oblasti Ohře. Toto území se dostalo pod panství Štaufů, kteří byli závislí na Německé říši.

K tehdejšímu Českému království Chebsko připadlo na čas roku 1265. Stalo se tak tehdy z titulu zástavy, ale již r. 1276 muselo být vráceno, když říšský sněm schválil ustanovení, že nový římský král Rudolf Habsburský má získat zpět „všechna území říši odcizená po roce 1250“. Boj o Chebsko byl ovšem součástí mocenského střetnutí Přemyslovců a Habsburků, bojujících tehdy o hegemonii ve střední Evropě. Držba Chebska se pak až do konce první čtvrtiny 14. století rychle střídala. Roku 1291 je opět získali jako zástavu Přemyslovci, 1305—1322 znovu Habsburci. Téhož roku se Chebsko definitivně vrátilo k Čechám. Mezitím ovšem některé části původního Chebska procházely vlastním vývojem. Tak již r. 1281 byly z přímé chebské administrativy vyčleněny Aš, Selb a Waldsasko. Vznikla z nich fojství, přímo podřízená říšské správě. Ašsko a Selbsko přišlo zpět k Chebsku r. 1335 a přes nároky norimberských purkrabí se podařilo r. 1342 uhájit i Marktredwitz (Ředvice). Jinak se však další území od Chebska přece jen odlučovala. Týkalo se to především

pomezního zalesněného západního hvozdu chebského, o nějž byly delší spory. Skončily r. 1340 v neprospěch Chebska. Pod přímou moc norimberských purkrabí přešlo v téže době i Wunsiedelsko a Hohenbersko, naproti tomu Waldsasko získalo přímé postavení pod korunou Českou a zbavilo se závazků vůči Chebsku.

Po státoprávní stránce došlo ke změnám za Karla IV., který jakožto císař římský využil svých možností a upevnil spojení Chebska s Českou korunou. V „Majestas Carolina“ z r. 1355 uvedl, že Cheb nemá být „od Čech odtržen, pokud by nebyl vyplacen samou říší“. V 15 století se však začalo ztenčovat území původního Chebska, které nakonec mělo sotva polovinu původního rozsahu. Waldsasko v letech 1414—1424 připadlo k Horní Falci, Ašsko získali roku 1422 jako nezávislé na Chebsku Zedvicové, stejně tak oblast Marktredwitz (Ředvice), která se však po roce 1561 opět vrátila k Chebsku. Ašsko spolu se Sorgem a Neuberkem přišlo zpět teprve r. 1775, a to jako zahraniční léna česká, nikoliv chebská.

Největší zisky však tehdy zaznamenali Hohenzollerni, kterým připadla oblast Neuhausu a Selbu, takže spolu s Wunsiedelskem, Hohenberskem a Thiersteinskem, mohli administrativně vytvořit tzv. „Bayreuthské Šestiúřady“. Ztenčené Chebsko se administrativně stále více sblížovalo s ostatními Čechami, i když ekonomicky, církevně-administrativně a národnostně se od nich značně lišilo. Podle reskriptu z r. 1629 se mělo Chebsko trvale přímo spojit s Čechami, fakticky k tomu došlo až při zavedení tereziánského katastru. Právně se Chebsko začínalo počítat k Čechám po podepsání vestfálského míru r. 1648. Církevní připojení Chebska k pražské diecézi se fakticky realizovalo až r. 1807. Celý tento historický vývoj bývá označován za „bohemizaci“ Chebska. Další změny nastaly po r. 1806 ve spojitosti s formálním zrušením „Říše římské národa německého“. Tím padly všechny vztahy této oblasti k někdejší říši a Čechy získaly některá léna, která byla dosud v závislosti na cizích zeměpánech, na druhé straně však bylo roku 1816 ztraceno chebské městské léno Marktredwitz a r. 1846 Neu-albenreuth ve prospěch Bavor.

Ve 14. století se začalo uskutečňovat i postupné spojování Lužic s Českou korunou. V průběhu historického vývoje bylo území Lužic součástí tzv. zemí koruny České. V nejstarším období se název Lužice vztahoval jen na oblast při středním toku Sprévy. Teprve později se pro tuto krajinu začal užívat dnes známý název Dolní Lužice, jejíž území se k západu táhlo až k Černému Halštrovu (Schwarze Elster). Z Fredegarovy kroniky ze 7. století je známo, že Lužice byla již v první polovině 7. století v užším vztahu s tzv. říší Sámovou, prostírající se na větší části našeho dnešního státního území. Její vládce Dervan byl v závislosti na Sámovi. I v době největšího rozpětí Velkomoravské říše, o dvě století později byla většina lužického území její součástí.

Dnešní Horní Lužice se původně nazývala Milčansko. Byla osídlena stejnojmenným kmenem. Východní hranicí bylo pohraniční lesní pásmo nad řekou Bobrou, na západ sahala jejich sídla až k Míšni na Labi. Na severu se dotýkala lužické oblasti, na jihu pak území země České. Milčané tedy zabírali pozdější Horní Lužici, nazývanou v té době po nich Milčanskem, od 12. století Budyšínskem, či ještě častěji markou Budyšínskou. V dalším vývoji se pak v rozmezí 14.—16. století pojem Lužice začal

postupně vztahovat i na Milčansko a na oblast již dříve zmíněného Záhvozdí. Rozhraní mezi oběma Lužicemi, které ovšem v průběhu historie podléhalo změnám, probíhalo ve směru od západu k východu po řece Halštrově od ústí Ploučnice (Połčnica, Pulsnitz) přes soutok Malé a Velké Sprévy u Špreje (Spreewitz) a dále přes Nisu severně od Mužakova (Mužaków, Muskau) k řece Kvíze. Hranici Čech proti Lužici — obdobně jako proti dalším zemím — tvořil pomezí les, „ad mediam silvam“. V průběhu dalšího vývoje se česko-lužická hraniční čára měnila, než nabyla definitivní podoby.

Po krátkém spojení s Velkomoravskou říší se Lužičané dostali pod germánský tlak, zesílený zvláště po vybudování hradu Míšeň a po zřízení Míšeňské marky koncem první čtvrtiny 10. století. Již v druhé polovině téhož století bylo Milčansko připojeno k Míšeňské marce. V celé pozdější Lužici se začaly střetávat české, polské i německé zájmy. Tak Polsko v l. 1018—1032 drželo území až k Černému Halštrovu a k Ploučnici. Brzy nato se Němci zmocnili celého Milčanska a značné části pozdější Dolní Lužice. Ale již v r. 1158 připadlo Milčansko Českému státu, avšak jen na necelé století, území Zagostu pak až do 14. století. Ve 13. století se pro Milčansko (Budyšínsko) začalo ustalovat pojmenování Horní Lužice. Někdejší původní Lužice dostávala název Dolní Lužice. V 16. století se již oba tyto pojmy trvale zžily.

V druhé polovině 13. století došlo k dělení jiholužické oblasti. Šluknovsko drželi Ronovci, Frýdlantsko Bibersteinové. Ti však po právní stránce drželi Frýdlantsko nadále jako část českého území, k němuž i po r. 1254 příslušelo ještě také Žitavsko, které od Čech odpadlo až r. 1412. Míšeňskému markraběti Konrádovi se podařilo r. 1135 obsadit obě Lužice, avšak Budyšínsko spolu s Záhvozdím připadlo již rok nato opět Čechům, a to do r. 1254, kdežto Dolní Lužice saskému rodu Wettinů až do r. 1304. V polovině 13. století Horní Lužici postupně získalo Braniborsko. Po vymření tamějšího rodu ji dostal Jan Lucemburský. Tehdy se Horní Lužice začala rozdrobovat na několik částí. Oblast Budyšínska připadla r. 1319 opět k Čechům, nato pak r. 1329 Zhořelecko a r. 1346 Lubáň, později pak ještě i další části. Území Dolní Lužice držel od r. 1324 rod braniborský, až se konečně r. 1373 Čechům podařilo získat Dolní Lužici i s Braniborskem. Od té doby došlo k trvalejšímu spojení obou Lužic s Českou korunou. Obě se staly jednou z tzv. historických zemí České koruny. Podle usnesení generálního sněmu stavů českých, moravských, slezských a lužických z r. 1356 měly všechny tyto země navždy tvořit nerozlučný celek a Lužice neměly patřit českému králi, ale měly být inkorporovány přímo České koruně. V rámci Horní Lužice se postupně začalo vyvíjet do značné míry samostatně již dříve zmíněné „Šestiměstí“, původně formálně založené jako obranný spolek proti loupeživým rytířům. Tento spolek postupně získával různá práva, jako vlastní sněmy a soudy a rozsáhlé výhody tržní. V období hustitského revolučního hnutí hrozilo opět odloučení Lužic od zemí České koruny, když r. 1429 došlo k zástavě Dolní Lužice fojtovi Hanušovi Polenskému. Ten pak r. 1445 prodal braniborskému kurfiřtovi Lubín spolu s částí Chotěbuzska.

Postupně se stalo další naší korunní zemí knížectví Slezské, když jeho jednotlivé části se v průběhu první poloviny 14. století začaly spojovat

s Českou korunou. Slezsko dostalo pojmenování od kmenového označení Slezanů, jejichž původní oblast se prostírala kolem vrchu Sobotky a nedaleko tekoucí řeky Slenze. Latinské označení „pagus Silensis“ dalo název pro celé pozdější teritorium, i když v dalším vývoji měly některé jeho části samostatné postavení a pojmenování. Latinské pojmenování „Silesia“ se v 15. století ustálilo pro Slezsko v celé jeho rozloze. Polská forma zní Śląsk — německá Schlesien. Slezské území se již tehdy vyznačovalo jedinečnou geografickou polohou. Na jihu se prostírá nad skleslinou Moravské brány mezi Jeseníky a Beskydy. Má sklon k severu. V tomto směru se také otevírá do rozsáhlé nížiny, zabírající značnou část povodí Odry a Visly. Význam slezského území zvýrazňuje i jeho poloha mezi Jaderským a Baltským mořem a zároveň také fakt, že leží nad hlavním evropským rozvodím. Již od pradávna leželo i na průsečíku významných cest.

V 7. století slezské území pravděpodobně příslušelo k říši Sámově. Úlohu Sobotky převzala blízko ležící Vratislav. V horní části Slezska bylo od počátku významným střediskem Opolí. V té době již slezské území sahalo až k dnešní Lužici, Braniborsku a Ponažsku. V období říše Velkomoravské, tedy v 9. století a o století později se slezské území dostalo do okruhu zájmů i vlivu Českého státu Přemyslovců a brzy nato i polských Piastovců. Výjimku tvořila jižní část Slezska. Tam se území kmene Holasiců zabírající i dnešní Ratibořsko a Těšinsko počítalo až do r. 1109 k Moravě. Toho roku Poláci získali Ratiboř i Těšín. Hranice se ustálila na řekách Pštině a Ostravici. Holasovické území se tak rozpadlo na moravskou a slezskou část.

Již ve 12. století (1173) se Slezsko začalo prakticky dělit na dvě větší administrativní jednotky, Dolní Slezsko s Vratislaví, pro něž se ujal název „Ducatus Silesiae“ a dále na Horní Slezsko, nazývané Opolskem. R. 1201 došlo mezi oběma těmito částmi ke skutečnému administrativnímu rozdělení. K Opolsku patřilo i Ratibořsko a Těšinsko. K této části bylo ještě připojeno odtržením od Krakovska Bytomsko, Osvětimsko, Zátorsko, Pštinsko a Seveřsko. Součástí Slezska nebylo Kladsko, patřící přímo k Českému státu jakož i Opavsko, které bylo součástí markrabství Moravského. Ve 12. a 13. století se na slezské území začala šířit německá kolonizace, která postupovala až k úpatí Beskyd do okolí Bílska. Tak se Slezsko dostávalo i do okruhu německých zájmů. Ve druhé polovině 13. století začalo vnitřní štěpení Slezska. Dolní Slezsko se r. 1278 rozdělilo na Lehnicko s Hlohovskem, Zaháňskem, Volovskem a Javorskem a na Vratislavsko se Svídnickem, Minsterberskem, Olešnickem a Břežskem. Horní Slezsko (Opolsko) se r. 1281 rozpadlo na tři, r. 1290 dokonce na čtyři části: Opolsko, Bytomsko s Kozelskem. Ratibořsko a Těšinsko s Osvětimskem. V té době se již také Opavsko stále více sblížovalo se Slezskem, až posléze r. 1318 bylo z Opavska, Krnovska, Hlubčicka a Hlučínska zřízeno Opavské knížectví, které bylo formálně odděleno od Moravy. R. 1377 bylo ještě z Opavska vyčleněno jako samostatné knížectví Krnovsko. Předtím bylo již r. 1337 od Opavska odděleno Prudnicko a připojeno k Opolsku. Od Těšinska se r. 1316 oddělilo Osvětimsko a Zátorsko. Vlastní území Těšinska pak zachovalo v hlavních obrysech svou podobu až do r. 1920. Ve 13. století se postupně začal upravovat jeho vztah k Českému státu. Vévodové Těšinska,

Opolska i Bytomska přijali již r. 1291 své země od českého krále Václava II. v léno. Brzy nato se Těšínsko dostalo k Českému státu i do trvalého státoprávního poměru. Dohodou s Polskem z r. 1335, již Česká koruna získala Slezsko, se pak pozice Těšínska při našem státu ještě více upevnila. Těšínská knížata se stala českými knížaty se všemi právy i povinnostmi. V následujících obdobích bývalo těšínské území administrativně dočasně spojováno s jinými územími, jindy zase naopak ještě dále vnitřně členěno. Tak bylo v letech 1338—1407 postupně spojeno se Seveřskem, Bytomskem, Velkým Hlohovem i Osvětimskem, ovšem za nepřilíš dlouho, r. 1442 bylo již zase bez jakýchkoliv pout k těmto ostatním zemím.

Od 14. století se Slezsko přiklánělo k Českému státu. Rozhodující se stal r. 1335. Smlouva v Trenčíně stanovila, že Slezsko se stalo jednou z historických zemí koruny České; r. 1353 k němu připadlo ještě Svídnicko a Javorsko. K dohodě došlo při schůzce Jana Lucemburského s polským Kazimírem. Ten se vzdal Slezska náhradou za to, že Jan Lucemburský odstoupil od svých nároků na polskou korunu. Od r. 1466 se Opolsko začalo úředně nazývat Horním Slezskem a dřívější vlastní Slezsko Dolním Slezskem.

Specifické postavení si dlouhou dobu drželo někdejší hrabství Kladské. Prostíralo se v přirozené kotlině, lemované pohořími střední části Sudetské soustavy. Osou kotliny je Kladská Nisa, tekoucí k severu do Odry. I když Kladsko tvoří značnou měrou uzavřené území, přece jen jeho geografická poloha v průběhu dějin přispívala k uvolňování pout s Čechami a k stále většímu přimykání k ostatnímu území Slezska, třebaže až do r. 1742 vždy tvořilo samostatnou politickou jednotku. Celkem bezpečně víme, že v 10. století Kladsko tvořilo hraniční oblast tehdejšího Českého státu při polském pomezí. Bylo državou rodu Slavníkovců. Po jejich pádu vládnoucí Přemyslovci je dávali jako samostatné území do správy mladším členům svého rodu. V následujícím století se Kladsko stalo jablkem sváru mezi Čechy a Poláky, jimž je někdy Přemyslovci propůjčovali v léno. Některé významnější změny přineslo Kladsko 13. století. Tak r. 1260 bylo z jeho svazku trvale vyčleněno Broumovsko. V té době probíhala i v Kladsku tzv. německá kolonizace. Ta pak na dlouhou dobu změnila původní slovanský ráz celé oblasti. Od r. 1278 bylo Kladsko často zastavováno slezským knížectvím (Vratislavskému, Svídnickému a Minsterberskému). To přispívalo k tomu, že jeho další vývoj probíhal stále odlišněji od ostatních českých oblastí. K České koruně se vrátilo r. 1322, tedy nedlouho předtím než k ní r. 1335 připadlo i celé Slezsko.

Poměrně krátké přímé spojení s Českou korunou mělo i Donínsko. Je to historický název území, ležícího severně od výtoku Labe z Čech. Původně bylo Donínsko osídleno slovanským obyvatelstvem a od poslední čtvrtiny 11. století bylo i majetkem České koruny. Největšího významu dosáhlo na začátku 12. století, kdy se stalo purkrabstvím. Patřily k němu i Drážďany a donínské území přesahovalo až za pravý labský břeh. Hlavním městem byl Donín (Dohna), ležící západně od Perna (Pirna). Městu vévodil hrad. Ve 12. století byla celá oblast osazena značným počtem německých kolonistů. Ti pak záhy převrstvili původní slovanské

obyvatelstvo. A tak se brzy nato Donínsko dostalo pod moc markrabí míšeňských, avšak již r. 1212 bylo opět pod vládou České koruny. Na začátku 15. století (r. 1402) však Český stát Donínsko definitivně ztratil; nejprve ve prospěch Míšeňska, r. 1459 pak Saska, v obojím případě jen jako léno České koruny. Pozdější vývoj ovšem i tuto formální závislost překonal.

Osobitý vývoj prodělaly tzv. moravské enklávy ve Slezsku. Pro přehled jej zde nastiňujeme chronologicky úplný, i když by jeho část patřila do kapitoly o teritoriálním vývoji po vzniku habsburského soustátí. Církevně patřilo území Opavska biskupství olomouckému, založenému r. 1063. Jeho severní hranice splývala s moravskou. Prudnicko zůstalo i přes brzké odpadnutí ke Slezsku značně dlouho ve svazku olomoucké diecéze. V 11. století získalo olomoucké biskupství rozsáhlejší statky v oblasti Osoblahy. Tak byl položen vlastní základ k pozdějším enklávám. Protože toto území administrativně náleželo olomouckému biskupství, bylo dáno i pod moravskou správou. Když pak bylo Opavsko r. 1318 prohlášeno samostatným knížectvím, zůstaly statky olomouckého biskupství na jeho území jako tzv. enklávy při Moravě. A z té doby se právě datuje jejich počátek. Severozápadní část Opavska se pak r. 1377 stala samostatným knížectvím Krnovským. Odlučování Opavska i Krnovska pak v dalším vývoji stále pokračovalo, v letech 1613 a 1622 obě knížectví již trvale připadla ke Slezsku a jejich kníže se pravidelně zúčastňoval sněmů ve Vratislavi. Moravské enklávy ve Slezsku však i pak nadále zůstávaly při Moravě. Jako léno olomouckého biskupství se enklávy formovaly již v letech 1250—1300. Administrativně byly obce patřící olomouckému biskupství částí markrabství Moravského. Do r. 1337 k Moravě patřilo i Prudnicko. Na půdě pozdějšího Pruského Slezka náleželo olomouckému biskupovi od r. 1275 Ketřsko. Pruský vpád r. 1741 vedl i k obsazení území moravských enkláv. Mír z r. 1742 pak s definitivní platností roztrhl státní hranici tyto enklávy ve dvě části, neboť Prusko si zajistilo držbu Dolního a Horního Slezska kromě oblasti tzv. Nisské vysočiny. Z moravského území tehdy Habsburci ztratili enklávu okres Ketř (Katscher), i když tamější statky i nadále zůstaly majetkem olomouckého biskupství (od r. 1777 arcibiskupství). K faktické likvidaci enkláv došlo prakticky až při novém administrativním dělení v Československu v roce 1949.

5. ÚZEMÍ SPOJENÁ S ČESKOU KORUNOU V LETECH 1306—1437 PERSONÁLNÍ UNIÍ

V této epoše byla personální unií pod vládou dynastie Lucemburků spojena se zeměmi České koruny rozsáhlá území v různých oblastech, jakož i řada porůznu roztylených lén. Karel IV. se navíc snažil dvěma listinami z r. 1348 upravit státoprávní poměr zemí koruny České, s níž byla nyní spojena knížectví slezská a Horní Lužice (Zhořelecko a Budy-

šinsko), o málo později Bytomsko (1353) a r. 1370 také Dolní Lužice, získaná r. 1364. Mimo to i četné statky, rozptýlené v sousedních zemích, s nimiž Čechy hraničily na severu a na západě: v Míšni, ve Franksu, Voigtlandu, v Horní Falci a v Bavorsku. Personální unii bylo s Českou korunou již r. 1310 spojeno Lucembursko, a to až do r. 1444, kdy připadlo k Burgundsku. K souvislé državě lucemburského rodu na základě dědické smlouvy z r. 1363 se r. 1373 přidružila také marka Braniborská, která však již r. 1415 byla zastavena Hohenzollernům. Již předtím její část východně od řeky Odry byla r. 1402 prodána řádu Německých rytířů. To byla tzv. Nová marka. Krátkou dobu byly formou personální unie s rodovou državou Lucemburků spojeny Mazovsko 1329—1355, Lombardsko 1330—1338, Tyrolsko 1335—1342 a Horní Falc 1353—1400. Největšího územního rozsahu dosáhlo lucemburské soustátí v době Karla IV. Délková osa tohoto soustátí směřovala v rozpětí 560 km od severu k jihu. Z předchozích údajů je zřejmé, že tato říše se v celém rozsahu neudržela. Byl to pokus jednoho panovnického rodu obemknout naprosto různorodá teritoria. Náběhy k uvolnění tohoto svazku se začaly projevovat ještě za vlády Karla IV. Uvedené územní ztráty se projevily až za jeho nástupců. Kromě toho přistoupily i některé ztráty v podobě drobnějších lén, např. v Lužici, Voigtlandu, ba dokonce i v samotných Čechách (Most, Ústí nad Labem), nebo dokonce i Albrechtovi Rakouskému bylo dáno „markrabství Moravské jako pravé léno koruny České“. To ovšem faktické ztráty nebyly. Od r. 1387 byl Zikmund Lucemburský králem v Uhrách; když se stal r. 1436 i králem českým, došlo za Lucemburků i ke krátké personální unii mezi Českou korunou a Uhrami. Toto spojení se udrželo i za Zikmundova nástupce Habsburka Albrechta. Tam s oběma královstvími spojil i vévodství Rakouské. Za něho došlo i k opětovnému připojení Moravy k zemím koruny České.

6. TERITORIÁLNÍ VÝVOJ ZEMÍ KORUNY ČESKÉ V OBDOBÍ 1437—1526

Na konci předešlého období se teritoriální vývoj zemí koruny České v podstatě stabilizoval. A tak v této poslední epoše před vznikem habsburského soustátí došlo prakticky k nevýznamným změnám, z nichž mnohé měly stejně jen dočasný charakter. Projevily se zde markantně rozpory s Uhrami, které nevyvolávaly jen válečné srážky, neklid, ale také územní změny. To nakonec našlo odraz i ve ztrátě drobných slezských knížectví, která se pak k České koruně ovšem již nikdy nevrátila. Tak došlo r. 1453 ke ztrátě Osvětimska, r. 1462 části Chotěbuzska. K odloučení došlo již r. 1445, když dolnolužický fojt Hanuš Polenský prodal braniborskému kurfiřtovi Friedrichovi Lubín spolu s částí Chotěbuzska. Friedrich pak později získal jako zástavu území celé Dolní Lužice. K České koruně se toto území vrátilo až r. 1462, tedy v době poděbradské, avšak území Chotěbuze spolu s Picní a dalšími 120 obcemi již pak Brani-

borsku zůstalo trvale. Tak vznikl hluboký územní zářez do oblasti Dolní Lužice. Ze slezského území připadlo v období 1479—1549 k Sasku Zaháňsko, kdežto Krosensko nejprve r. 1482 jako zástava, avšak od r. 1537 pak již natrvalo. Zaháňsko připadlo r. 1494 Polsku, Kladsko bylo r. 1462 povýšeno na hrabství. To přispělo k uvolnění jeho svazku s Čechami. Důsledek toho se projevil v tom, že Kladsko od té doby ve shodě se svým povrchovým sklonem k Odře se těsněji přimklo ke Slezsku.

Za vlády Jagellonské dynastie v Čechách docházelo k dalším teritoriálně-administrativním změnám, především ve prospěch Uher. Usnesení míru v Olomouci r. 1478 mělo za následek citelné oslabení České koruny. Jagellonci tehdy kromě Moravy a Slezska odstoupili Uhrám i území obou Lužic. Naštěstí však bylo v olomoucké mírové smlouvě zakotveno ustanovení, že po smrti uherského krále Matyáše Korvína uvedené země připadnou zpět České koruně. To se pak r. 1490 skutečně i stalo. Navíc Uhry byly s českými zeměmi spojeny personální unií, když Jagellonci dostali uherský trůn. Ne však na dlouhou dobu. Postupující turecká expanze zasahovala stále více území vlastních Uher. A r. 1526 poslední Jagellonec Ludvík ztratil v jižních Uhrách u Moháče nejen bitvu, ale i život. A tak se otevřela cesta k zcela novému teritoriálnímu vývoji. Nejen země koruny České, ale i území Slovenska, vyvíjející se od konce velkomoravské epochy s nepatrnými přestávkami v rámci Uherského státu, se stalo téměř na čtyři století součástí habsburského soustátí, které jejich práva stále systematicky oklešťovalo.

7. TERITORIÁLNÍ VÝVOJ SLOVENSKÉHO ÚZEMÍ OD ROZPADU VELKOMORAVSKÉ ŘÍŠE AŽ DO VZNIKU HABSBUŘSKÉHO SOUSTÁTÍ

Po krátké epoše Velkomoravské říše bylo území Slovenska ve státoprávním spojení se zeměmi České koruny až do r. 1918 vždy jen zcela krátce a navíc jen jeho nepatrné části. A proto také v tomto výkladu se na teritoriální vývoj slovenského území zaměřujeme jen velmi stručně. Navíc jeho hranice nebyly vymezeny a území bylo administrativně součástí jednotlivých uherských stolic. Historické jádro slovenského území se zřejmě i po začlenění do Uherského státu kulturně vyvíjelo ve styku s českými zeměmi. Slovensko netvořilo přirozenou část Uher, naopak mělo v podstatě vlastní přirozenou hranice. Územně bylo patrně menší než dnešní. Na západě tvořily hranice Malé Karpaty nebo spíše ještě tok Moravy jižně od Hodonína až k jejímu ústí do Dunaje pod tzv. Dunajským Devínem. Na severozápadě ohraničovaly Slovensko proti Moravě Malé Beskydy, na severu a východě pohoří Fatry, Tatry a Mátra. Geograficky pojaté Slovensko má vlastní širokou koncentrační základnu, k níž gravituje třemi čtvrtěmi svého povrchu. Základna sice leží při okraji, není to však poloha o mnoho excentričtější než jakou má např. Polabí v Čechách; hlavní geografickou koncentraci Slovenska představuje úvodí

hlavních slovenských řek, Váhu, Nitry, Hronu a Ipeľu, které konvergují ke společné rovině na Dunaji. Ústí Ipeľu je od ústí Váhu vzdáleno jen asi 53 km. A na této společné rovině se vytvořilo prastaré jádro Slovenska, vlastní základna populace i historie třetí hlavní naší kmenové oblasti. V prvním až čtvrtém století n. l. pronikly na západ dnešního Slovenska i germánské kmeny, s kterými tam sváděli boje i Římané. Od 5. století již přicházely slovanské kmeny, které začaly osídlovat hlavně krajinu při Váhu, Nitře a Hronu. Odtud ovládly i hornaté střední Slovensko až za Gemer. Jižní oblasti byly osídleny poměrně málo, severní lesnaté kraje byly zpočátku téměř liduprázdné. Obdobně jako české oblasti byly i slovenské až do konce 8. století pod nadvládou Avarů. V dvacátých letech 9. století se začal uplatňovat krátce — obdobně jako v českých zemích — vliv franský. Slovanští obyvatelé Slovenska se rovněž dělili na jednotlivé kmeny, z nichž některé sjednotil Pribina, sídlící kolem r. 830 v Nitře, která byla politickým i komunikačním centrem starého Slovenska. Do čtyřicátých let devátého století byl vypuzen velkomoravským Mojmiřem a jeho území bylo připojeno k této říši. Za Rostislava tam byl úředním knížetem Svatopluk. Východní hranice slovenského území byly patrně nejvíce zahaleny v temnotách. Když počátkem 10. století Maďaři vyvrátili Velkomoravskou říši, ovládli zřejmě jen poměrně zběžně i dnešní slovenské území, které bylo nadto tehdy málo zalidněno. Patrně v druhé polovině 10. století, asi po bitvě na Lechu 955, došlo opět na krátkou dobu ke spojení českých zemí se Slovenskem, na začátku 11. století se slovenské území dostalo krátce pod panství polské, aby se ho pak opět zmocnili, tentokráte po r. 1025 trvale Maďaři. Na tomto fatku nic nezměnil ani pokus českého knížete Břetislava, který na krátkou dobu po r. 1042 na západoslovenském území získal devět blíže neurčených hradů. Asi několik desetiletí nato náležela část slovenského území, prostírající se západně od horního a středního toku Váhu k české Moravě. Pak se začala upevňovat moc Maďarů, kteří od 12. století zahájili rozsáhlou kolonizaci od jihu. Ta se po r. 1242 zintenzívnila, když se po tatarském vpádu značné části země vylidnily. Rozsáhlé neosídlené plochy nevábily jen maďarské kolonisty, kteří postupovali hlavně na nynější Ostrov a usilovali o proniknutí až do oblasti Nitry. Současně začali postupovat i Němci, kteří se usazovali nejprve především v oblasti dnešní Bratislavy a Trnavy. Od západu k severu pak v druhé polovině téhož století začali osídlovat i Spišsko, kam začali pronikat i Poláci. Čas od času došlo k obnovovanému spojení s českými zeměmi. Tak v letech 1271—1273 byla část Slovenska pod vládou Přemysla Otakara II. Český vliv se ještě zvýšil za kratičké epizody po vymření panujících Arpádovců r. 1301. Uhry byly spojeny s Českou korunou. S Václavem III. byl ve spojení i slovenský velmož Matúš Čák Trenčianský (1252—1321), ten však později stál při Anjouovcích. Při vymření Arpádovců se mu podařilo založit na slovenském území rozsáhlé panství. Později opanoval téměř celé území dnešního Slovenska, ba kolem r. 1315 se mu podařilo obsadit dočasně i oblast Bánova na Moravě. Přes snahy Anjouovců i Lucemburků se mu podařilo až do své smrti toto celé panství udržet. Teprve potom, protože neměl dědice, jeho državu opět získaly Uhry.

K nové situaci v neprospěch Slovenska došlo po nastoupení dynastie

Lucemburků v Uhrách r. 1387, když král Zikmund, obdobně jako zastavoval léna v Čechách, zastavil r. 1412 třináct spišských měst Polsku. Byly to Belá, Lubice, Matejovce, Spišská Nová Ves, Spišské Podhradie, Poprad, Ruskynovce, Spišská Sobota, Stráže, Tvarožná, Velká, Spišské Vlachy a Vrbové. Zbýlých 11 měst zůstalo ve svazku tehdejších Uher, avšak po stránce administrativní i ekonomické byla zcela bezvýznamná. Zastavená část Spiše se pak habsburskému soustátí vrátila až r. 1771 při tzv. prvním dělení Polska. S českými zeměmi se pak Slovensko opětně sblížilo v období husitského revolučního hnutí. Po roce 1439 husitský hejtman Jan Jiskra z Brandýsa zhruba na dvě desetiletí držel brannou mocí slovenské území, které pak formou personální unie bylo spojeno opět v rámci Uher s Českou korunou, avšak administrativní i národnostní vývoj probíhal odlišně. Na začátku 16. století začala do Uher pronikat turecká vojska, která postupně obsadila i části slovenského území.

8. TERITORIÁLNÍ VÝVOJ OD VZNIKU HABSBURSKÉHO SOUSTÁTÍ AŽ DO ZTRÁTY PŘEVÁŽNÉ ČÁSTI SLEZSKA V R. 1742

Rok 1526 se dá považovat za mezník pro vznik tzv. habsburského soustátí. Země koruny České, ale i Slovensko v rámci Uher se dostaly do těsnějšího spojení v rámci společné dynastie Habsburků. V prvním období nebyla ještě vzájemná pouta příliš utužována, státní samostatnost jednotlivých celků byla z rozličných forem vládních, národnostních i náboženských zcela jasná. Navíc Uhry byly stále více ohrožovány tureckými vpády, proti kterým se jen s největším nasazením sil bránily. Vlna tureckých nájezdů začala opadávat až po neúspěšném obléhání Vídně r. 1683. Mezitím došlo k důležitým teritoriálním změnám v rámci země koruny České, a to především v důsledku průběhu třicetileté války. Celou lužickou oblastí postupovala již od 16. století druhá germanizační vlna. Zároveň s kolonisty přicházelo podstatné poněmčení Horní i Dolní Lužice. Na počátku habsburské éry došlo všeobecně k omezení moci a samostatnosti měst. To postihlo i „Šestiměstí“, a to především ztrátou vyššího soudnictví. Následující století pak České koruně přineslo definitivní ztrátu území obou Lužic. V průběhu třicetileté války byly Lužice nejprve r. 1623 zastaveny a konečně Pražským mírem r. 1635 byla Dolní i Horní Lužice (Dolní Lužice ovšem bez Chotěbuzska) postoupena Sasku jako dědičné léno koruny České. Ke smlouvě se vážala podmínka, že po „vymření panujícího rodu saského“ obě zase případnou ke koruně České. Jak se později ukázalo, znamenalo to však ztrátu trvalou. R. 1656 došlo k opětnému oddělení Horní a Dolní Lužice, když je dostali synové dosavadního saského panovníka Jana Jiřího, ale již r. 1683 měly opět obě Lužice jednotnou správu.

Ovšem již na základě dřívějších ujednání náležely některé části Dolní

Lužice Braniborsku; Chotěbuzsko od r. 1445, Picí od r. 1448 (trvale od 1462), Žemr a Bobersberg od r. 1482, panství Sosny (Zossen) od roku 1490, Bezkov a Storkov od r. 1575. R. 1831 pak přestal i lenní svazek Lužic s českými zeměmi, a právo tzv. „nápadu“ při vymření Hohenzollernského rodu, potvrzené ještě dohodou mezi Saskem a Habsburky ve Vídni r. 1845, bylo již jen zcela formální a teoretické. Pro souvislost výkladu ještě jen stručný náčrt dalšího vývoje Lužic. Tzv. napoleonské války počátkem 19. století přinesly další změny, ovšem jen v rámci německých států. Sasko získalo r. 1807 spolu s některými enklávami i území Chotěbuzska. Tím byla po dlouhé době opět sjednocena celá Lužice, avšak jen nakrátko. R. 1813 připadlo Chotěbuzsko k Prusku. Vídeňský kongres přiřkl r. 1815 Dolní Lužici spolu s větší částí Horní Lužice rovněž Prusku. Pruský stát pak přičlenil Dolní Lužici administrativně k Braniborsku, kdežto připojenou část Horní Lužice ke Slezsku. K nepatrným úpravám hranic došlo v oblasti Šumavy, kde vývoj dnešních lineárních hranic postupoval se všemi detaily svého přesného průběhu jen velmi zvolna. A tak v oklí Foltmavy, jižně od Domažlic bylo v té době ještě stále sporné území. Přesný průběh hranic se podařilo stanovit teprve r. 1707.

Nejrozsáhlejší územní ztrátu však české země utrpěly v době tereziánské. Zesílená moc Pruska si od Habsburků vynutila odstoupení větší části knížectví Slezského (asi 35 000 km²) a hrabství Kladska (1635 km²). Berlínský mír z r. 1742 vedl hranice tak, že se z valné části přidržely vodních toků, Visly, Olše, Odry, Opavy, Opavice a Grosského potoka, pobočky Osoblahy. Bylo ztraceno celé Dolní Slezsko a větší část Horního Slezska, totiž Opolsko, Ratibořsko s Bytomí, Pštinou, z Bohumínska území na pravém břehu řeky Olše. Tato území pak bývala označována jako Pruské, od r. 1871 pak Německé Slezsko. Ztráta Kladska znamenala faktický zánik Kladského hrabství, protože Prusové toto území okamžitě administrativně přičlenili k tzv. Pruské provincii Slezska. Koruně České zbyla z někdejšího Slezska zhruba jedna osmina (5153 km²). Zbylé slezské území Marie Terezie organizovala jako tzv. České (Rakouské) Slezsko. Českému státu zůstalo Těšínsko s přílehlými panstvími: Bílsko, Fryštát, Ráj, Petrovice, Rychvald, Frýdek, Lutyně, Orlová, z bohumínského území část, přiléhající k Těšínsku až po soutok Odry s Olší. Z Opavska a Krnovska zbylo Českému Slezsku území na pravém břehu řeky Opavy a oběma městy na levém břehu s nepatrným předmostím, zabírajícím oblast Kateřinek. Česká zůstala i hornatá část Nisska s Cukmantlem (dnes Zlaté Hory), Vidnavou a Javorníkem. Podmínky Berlínského míru potvrdily i oba míry následující, Drážďanský r. 1745 a Hubertsburský z r. 1763. Hluboký zářez, kterým hranice Slezska až do našeho vyrovnání s Polskem r. 1959 přesahovaly v Čechách do údolí Jizery západně od Nového Světa (dnes místní část Harrachova), vznikl již r. 1710. Ztrátou převážné části Slezska a celého Kladska se rozsah mezi České koruny zmenšil o více než jednu třetinu. A tak až na zbytek Slezska byla koruna Česká omezena na obě své původní země, království České a markrabství Moravské. Je si ovšem třeba uvědomit, že národnostně bylo Slezsko, postoupené Prusku, v 17. století více než ze dvou třetin německé. Nejbolestnější byla pro Českou korunu ztráta českých území mezi Pštinou a Opavou a přede-

vším západní části Kladska. Geografické podmínky, především povaha jeho vodopisné sítě, přispívaly značnou měrou k přiřazení Slezska k Prusku. Ztráta Slezska a Kladska byly prakticky poslední teritoriální změny, které se týkaly rozsahu zemí České koruny, až na ztrátu Mark-tredwitz (Ředvicko) r. 1815 po Vídeňském kongresu ve prospěch Bavorska, až do konce první světové války r. 1918. Tato válka znamenala zásadní změnu. Přinesla rozklad habsburského soustátí a vznik nástupnických států, mezi nimi i Československé republiky, v jejímž rámci se spojily země koruny České a po tisících letech i přesně vymezené území Slovenska.

9. VZNIK SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKA A TERITORIÁLNÍ VÝVOJ V OBDOBÍ 1918—1938

Velká říjnová socialistická revoluce v roce 1917 otevřela novou epochu: vytvořila první socialistický stát na světě a výrazně tak přispěla k ukončení první světové války a k vzniku nových samostatných států, mezi nimi také Československa. To vzniklo na troskách rozpadnuvšího se Rakouska-Uherska, obdobně jako další státy. Hovořilo se o nich jako o tzv. „nástupnických“ státech. Třemi mírovými smlouvami byl uzavřen mír: Versailleskou z 28. června 1919 s Německem, St. Germainskou z 10. září 1919 s Rakouskem a 4. června 1920 Trianonskou s Maďarskem, které se sice také stalo „nástupnickým státem“, ale protože se považovalo za jádro dosavadního Uherska, tedy poraženým. Pro úplnost ještě uvedme, že mírová smlouva s Bulharskem byla uzavřena 27. listopadu 1919 v Neuilly-sur-Seine a s Tureckem v Sèvres 10. srpna 1920. Dá se položit otázka, v jakém poměru byla tehdy vzniklá Československá republika k dřívějšímu historickému státu Českému, jehož státoprávní individualita ve svazku habsburského soustátí vlastně zanikla až v 19. století, přesněji po vzniku tzv. Rakouska-Uherska dne 21. prosince 1867. Československá republika, i když svými základy navázala na historický Český stát, se přece jen stala novým státním útvarem. Ten jako politický celek vznikl vyhlášením samostatného státu v Praze 28. října 1918 a Martinskou deklarací z 30. října 1918, kterou se Slováci rozhodli sdílet společný stát s Čechy. Z geografického hlediska šlo především v Českých zemích o pokračování někdejšího našeho historického státu. Politické hranice byly jen s několika změnami staré zemské hranice Čech, Moravy a Českého Slezska, na Slovensku pak v podstatě severní hranice bývalého království Uherského. Zcela nově byly vytýčeny jižní hranice Slovenska a tehdejší Podkarpatské Rusi, která byla připojena St. Germainskou mírovou smlouvou od území někdejších Uher, protože v dané situaci to bylo pro toto území optimální řešení. Nemohla se připojit k Ukrajině. Dala našemu státu přednost před ostatními reakčními nacionalistickými sousedy (Maďarsko, Polsko, Rumunsko). Toto území mělo dostat autonomii, avšak články mírové smlouvy československé vlády až do r. 1938 nerealizovaly.

Změny při historických hranicích vznikly západně od Odry získkem Hlučínska, připojením Valticka, při dolní Dyji, tzv. Moravskodyjského trojúhelníka, dále pak navrácením části Vitorazska při horním toku řeky Lužnice. O sporném území mezi Československem a Polskem, které ovšem historicky patřilo k České koruně, respektive k slovenskému území v rámci Uher (Těšínsko, Orava, Spiš) rozhodla po dlouhých jednáních tzv. konference velvyslanců ve Spaa dne 28. června 1920. Jejím rozhodnutím byly hranice stanoveny tak, že na Těšínsku byl stanoven jako hranice v podstatě tok řeky Olše. Z území celého Těšínska (2286 km²) připadlo Československu 1273 km². Z oravského území připadlo Polsku 389 km², ze spišského 195 km². Až do roku 1924 se protahoval spor o Javorinu. Ta byla nakonec přiznána Československu a katastr obce Jurgova byl rozdělen mezi oba státy. Plocha československého státního území měřila 140 508 km². Neuspěly snahy německého obyvatelstva v pohraničních oblastech, snažících se z nich vytvořit tzv. „Deutschböhmen“, které by prakticky bývalo bylo i teritoriálně nerealizovatelné pro úzké územní výběžky až do severních Čech. Komplikované bylo i stanovení hranic na jižním Slovensku, kde za Uherska politické hranice státní neexistovaly, jen rozhraničení jednotlivých stolic, ovšem v celouherském měřítku. Této situace se také snažily poválečné maďarské vlády využít na značně rozsáhlé části slovenského území. Odlišnost situace na Slovensku bezpochyby souvisela s jeho tehdejší neexistujícím státovým postavením, jakož i faktem, že slovenské etnikum se nekrylo dosud s žádnou administrativní jednotkou. Vojenské obsazování Slovenska naším státem probíhalo mezi listopadem 1918 až březnem 1919. Nerealné byly požadavky na vytvoření československého-jugoslávského koridoru územím dnešního Burgenlandu, právě tak jako např. vrácení Lužic nebo Kladska. Na jihu Slovenska pak do vývoje zasahovalo jak vytvoření Maďarské republiky rad (21. 3. — 1. 8. 1919), tak i Slovenské republiky rad (16. 6. — 5. 7. 1919). K definitivnímu rozhodnutí o jižní hranici Slovenska došlo až po skončení intervenční války proti Maďarské republice rad a její porážce. Většina československých požadavků v této oblasti byla přijata — kromě již zmíněného koridoru — sporné území tehdejšího Velkého Žitného ostrova bylo přiřčeno definitivně k Československu, kterému zde šlo především o stanovení hranic na Dunaji. Navazovala hranice po řece Ipeľu, která již zcela neodpovídala našim požadavkům, naproti tomu při Bratislavě jsme Petržalkou dostali nepatrné předmostí na pravém břehu Dunaje.

Hranice v oblasti někdejších zemí koruny České se stanovovala, jak již bylo řečeno, jednodušeji. Navazovala na staré historické vymezení s drobnými úpravami v náš prospěch, naproti tomu i ekonomicky bolestná byla ztráta části Těšínska. Od tehdejšího Německa jsme získali jen nepatrnou územní oblast Hlučínska, která se prostírá na ploše 316 km² mezi řekami Odrou a Opavou. Byla to vlastně část Ratibořska, nazvaná podle nejvýznamnějšího města Hlučína; byla Československu přiřčena mírovou smlouvou ve Versailles 28. 6. 1919. Původní plocha Hlučínska byla 324 km², avšak tři obce, Pišť, Hař a Ovsíště zůstaly sporné. Delimitační komise pak přiřkla r. 1922 první dvě Československu, Ovsíště zpět k Německu. Celkem Československo získalo v této oblasti 38 obcí

s 50 000 obyvateli. Rozsáhlé území Horního Slezska mělo plebiscitem rozhodnout o své příslušnosti k Německu nebo k Polsku. Kdyby se tehdy byla oblast severně od Hlubčicka byla rozhodla pro Polsko, pak měla k naší republice připadnout i největší část Hlubčicka, ovšem bez samých Hlubčic. Avšak nestalo se tak, plebiscit dopadl ve prospěch Německa. O připojení Hlučínska k Československu rozhodly především důvody národnostní, neboť toto území bylo osídleno převážně českým obyvatelstvem, zvaným Moravci. Zisk Hlučínska měl význam především pro tehdejší Moravskou Ostravu, která se tak dostala z bezprostřední blízkosti hraniční čáry. Určité předpolí získala také Opava, i když se zdaleka nepodařilo dosáhnout rozlohy někdejšího Opavského knížectví, jehož hranice probíhala po řece Pštině. Území Hlučínska je velmi úrodné, vhodné pro zemědělství, daří se tam zvláště pšenice a cukrová řepa. V této oblasti se i těží černé uhlí.

Také s Rakouskem zůstala stará historická hranice prakticky beze změn. Ze strategických a dopravních důvodů byla k našemu území připojena část Vitorazska, Valticko s tzv. Moravskodyjským trojúhelníkem a jako předmostí Bratislavy na pravém břehu Dunaje nepatrné území Petržalky. Ta byla dříve součástí Burgenlandu, který po první světové válce Rakousko získalo od Maďarska. Tato území se k našemu státu připojila na základě mírové smlouvy s Rakouskem, podepsané v St. Germain-en-Laye dne 10. 9. 1919. K našemu státnímu území se opět vrátila část někdejšího Vitorazska, která se ovšem v průběhu historického vývoje poněmčila. Pro připojení této části k našemu státu však rozhodly spíše důvody dopravní než právo historické. Nová hranice totiž umožnila, aby styk železniční trati z Prahy a z Veselí nad Lužnicí a trati od Plzně a Českých Budějovic byl na našem území. Československo získalo hlavní nádraží v Cmuntu (dnešní České Velenice, avšak na katastrálním území tehdejší České Cejle) i s tamějšími železničními dílnami. Cmuntská zastávka (tehdy Gmünd-Stadt) za mostem na pravém břehu řeky Lužnice (dnes Gmünd N. Ö.) zůstala na rakouském státním území. Odtud vede nyní (původně z hlavního nádraží) odbočka úzkokolejné dráhy do Ličova (Litschau). Naše delegace na mírové konferenci původně žádala podstatně rozsáhlejší území. Bylo by zahrnovalo i Ličov (Litschau) a umožnilo propojit tam končící úzkokolejnou dráhu až na naše území a navázat tak na obdobnou dráhu, končící na našem území v Nové Bystřici. Obce, které byly k našemu státu r. 1919 připojeny, patřily dříve administrativně k okresům Cmuntskému a Skřemelickému.

V dalších letech ještě došlo k dílčím úpravám, když k některým obcím byly připojeny i části katastrálního území jiných obcí, jež samy zůstaly v Rakousku. Někde ještě došlo ke sloučení obcí s jejich dřívějšími osadami (částmi). Tak při konečné úpravě státních hranic byla r. 1925 připojena ke Kunšachu část území rakouské obce Brand, r. 1926 ke Staňkovu část území Ličova (Litschau), k Českým Velenicím r. 1925 část území Cmuntu, k Nové Vsi nad Lužnicí 1926 část území rakouské obce Schönau, k Vyšnému 1925 část území rakouské obce Höhenberg (z katastrálního území Höhenberg a Reinpolz). Administrativně byly r. 1921 sloučeny České Velenice v jednu obec s obcí České Celje, skládající se pak z osad Česká Celje, Josefsko a České Velenice. Konečně r. 1930 byly České

Velenice společně s již uvedenými osadami sloučeny v jedinou s názvem České Velenice.

Dopravní, strategické a zčásti i národnostní poměry si vynutily i úpravu hranic v jihovýchodním cípu Moravy na rozhraní s Dolními Rakousy. V této oblasti získalo Československo 112 km² území, z toho 82 km² v oblasti Valticka a 30 km² tzv. Moravskodyjského trojúhelníka. Bylo to z částí katastrů rakouských obcí Hohenau, Rabensburg a Bernardsthal. Moravskodyjský trojúhelník nebyl osídlen, na Valticku žilo na 11 000 obyvatel. Obě území vzájemně nesouvisela. Valtickem procházela železniční trať Břeclav—Hrušovany nad Jevišovkou, vybudovaná r. 1872. Vznik samostatného Československa si vynutil změnu v tom smyslu, aby celá trať probíhala po československém území. Navíc jižně od Břeclavi z ní odbočovala rovněž na dolnorakouské území lokální trať do Lednice. To vše vyžadovalo připojení Valticka. Přilehlé obce pak stejně získaly přirozený spád k československému území. Kromě toho tam převažovalo obyvatelstvo české národnosti. Na tomto území leželo pět obcí, z nichž největší a nejvýznamnější byly Valtice. Z dalších to byly Úvaly (dnes část Valtic), Poštorná, Dyjí oddělená od Břeclavi (dnes její část), ležící již na našem území, Charvátská Nová Ves a Hlohovec. Značný strategický význam měl zisk Moravskodyjského trojúhelníka. Původní hranice probíhala těsně u železniční stanice v Břeclavi. Souběh tratí od Vídně, Hrušovan nad Jevišovkou a Lednice byl na dolnorakouském území. Navíc řeka Dyje v této oblasti silně meandrovala a měla řadu mrtvých ramen. Bylo proto důležité zachovat územní celistvost Moravskodyjského trojúhelníka a hranici vést hlavním korytem Dyje (dosud probíhala po toku Moravy od jihu až na jihovýchod od Břeclavi a potom po dyjském rameni Kopance). Po úpravě hranic zůstalo na rakouské straně jediné rameno Dyje, a to od ústí Hamelského potoka k jihu. Dále vedla hranice po toku Moravy až po její ústí u Devína do Dunaje. Tím odpadly dosavadní odchytky od toku Moravy, a to u Devínského Jazera, na dvou místech Dolního Lesa nad Marcheggem (ve všech třech případech ve prospěch Slovenska), nad Vysokou při Morave (ve prospěch Rakouska), v Horním Lese (ve prospěch Slovenska), nad Záhorskou (tehdy Uherskou) Vsí (ve prospěch Slovenska), pod Dimburgem (pro Rakousko), na dvou místech mezi Stillfriedem a Dürnkrutem (pro Rakousko, zde hranice dvakrát přerušovala železniční trať Dürnkrut—Angern), severozápadně od Malých Levár (pro Slovensko), u Borové na dvou místech (pro Rakousko), u Čipanoše (pro Slovensko) a u Hohenau (pro Rakousko). Hlavní město Slovenska Bratislava potřebovalo nutně aspoň malé předmostí na pravém břehu řeky Dunaje. První část o ploše 25 km² získala Bratislava s jedinou obcí Petržalkou (dříve Engerau), patřící k Burgenladu, který byl po první světové válce mírovou smlouvou jinak oddělen od Uher a přičleněn k Rakousku. Oba břehy Dunaje se získáním Petržalky dostaly v délce asi 12 km na československé území. Hlavní slovenské město tak dostalo pro svůj další růst malé předmostí. Jinak by se byly státní hranice bezprostředně dotýkaly městského obvodu. Bratislava se tak stala i významným střediskem dopravním. Na pravém břehu Dunaje je souběh tří železničních tratí. V oblasti Těšínska, Oravy a Spiše došlo k podstatnějším úpravám historických hranic, avšak v náš neprospěch. Jinak mělo

být stanovení hraniční čáry v celé oblasti bezproblémové. Jak v oblasti Českých zemí, tak i na Slovensku byly stále hranice, jejich vymezení sahalo daleko zpět do historie. Nepatrný spor vznikl na konci 19. století mezi tehdejší Haličí a Uherskem o úpravě hranic v Tatrách. Šlo navíc o území, které vůbec nebylo osídleno. Původní hranice Uher probíhala jako pokračování liptovsko-spišské hranice dále k severu od Čubrinky, přetínala a dělila Rybí pleso, dále probíhala Rybím potokem až po ústí Podúplazského potoka (Bílé vody) a dále k severu k západní hranici Spiše. Dne 13. září 1902 pak mezinárodní komise po dohodě uherské a rakouské vlády rozhodla ve prospěch Haliče. Státní hranici byl určen hlavní hřeben Tater, takže probíhala takto: Čubrina—Rysy—Žabí štít, přes Sedm Granátů dolů po hřebeni po Rybí potok a po něm pak po Bialku.

Konec první světové války přinesl pro celistvost Těšínska rozhodnou změnu. Československá vláda je považovala jako součást České a Slezska za naše teritorium. Nárok na Těšínsko však velmi důrazně prosazovali i Poláci, poukazující především na výsledek sčítání obyvatelstva z r. 1910. Situaci nakonec řešily spojenecké mocnosti a 3. února 1919 se v Paříži rozhodly poslat na Těšínsko spojeneckou komisi. Ta stanovila demarkační čáru, rozhraničující československé a polské pásmo v této oblasti. Původně mělo na Těšínsku dojít k plebiscitu, který však měl jen sloužit k informativním účelům, nikoliv prejudikovat konečné rozhodnutí velmocí. Dne 21. února 1920 pak byla stanovena nová demarkační čára. Rozhodnutí padlo dne 28. července 1920 v Paříži. Rada velvyslanců rozhodla o rozdělení Těšínska. Rozdělení pak komise skutečně i provedla. Dne 10. srpna 1920 byla v Sèvres uzavřena i hraniční smlouva. Přesné vymezení hranice přináší „Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska v několika důležitějších směrech na základě sčítání lidu dne 15. února 1921 se zvláštním přihlédnutím na předešlá sčítání lidu“, zvláště strana 54. Vyšlo v Opavě r. 1924. Tam je uveden i přehled obcí Těšínska, které připadly nám nebo byly rozděleny. Obce, které získalo Polsko přinesl „Historický místopis země Moravskoslezské“ na stranách 877—895 od Ladislava Hosáka, Praha 1938. Náš stát ztratil 44,4 % území, tj. 1013,20 km², 90 obcí se 148 821 obyvateli, zůstalo mu 55,6 % území, tj. 1273 km² a 310 000 obyvatel. Československu připadla západní část území včetně důležité železniční dráhy Bohumín—Jablunkov a zůstala mu i část území za řekou Olšou s městem Fryštátem. Historické Těšínsko, tvořící dosud vždy jeden celek a od první poloviny 14. století spojené trvale s Českým státem, bylo tak rozděleno na dvě části.

Poláci vznesli nárok i na historická slovenská území Spiše a Oravy. Týmž rozhodnutím Rady velvyslanců jako na Těšínsku došlo i k rozdělení Spiše a Oravy. S platností od 9. srpna 1920 bylo na Spiši Polsku přirčeno 194,71 km² území s 13 obcemi: Nová Belá, Fridman s osadou Falštín, Krempach, Tribš, Durštín, Čierna Hora, Jurgov, Repisko, Vyšné Lapše, Nižné Lapše, Nedeca, Kacvín, Lapšanka. Z původního historického území zůstalo Československu 3473,29 km². Ve Spiši ztratilo Československo téměř polovinu tehdejšího okresu Spišská Stará Ves. Nově vytyčená hranice začínala na řece Bialce asi 500 km východně od obce Brzegi. Na starou hranici se připojila na silnici z Czorstynu do Spišské Staré Vsi. Stále však zůstávala nevyřešena otázka Javoriny. Tato obec má rozsáh-

lou katastrální výměru, zabírající však většinou lesy a pastviny. Jsou tam však významné tratremské přechody. Po vyžádání dobrého zdání Rady Společnosti národů byla opět rozhodnutím Rady velvyslanců dne 12. 3. 1924 Javorina přiznána Československu. Poláci získali jen nepatrný výběžek při jurgovském katastru. Jejich část Spiše pak získala definitivní rozlohu 209 km², kdežto československá 3459 km².

Historické území Oravy s plochou 2018,56 km² v povodí stejnojmenné řeky patřilo jako jedna ze stolic (Árvamegye) do konce první světové války k tehdejšímu Uhrám. Na severu se jako přirozená oravská hranice tyčí karpatská horská pásma. Osou území je řeka Orava se svými zdrojnicemi Bílou a Černou Oravou. Oblast v jejím povodí bývá dodnes označována jako Orava. Po první světové válce nárokovali část oravského území Poláci, požadující původně okres jablunkovský a námestovský. Poláci tehdy uváděli, že území mezi Magurou a Babia Górou patřilo až do konce 16. století k Polsku. Vztahy celé oblasti k Polsku byly motivovány tím, že Oravou procházela stará dopravní cesta od severu k jihu. Užívalo se jí především k dopravě solí. Podle rozhodnutí ze dne 27. 8. 1919 měl být proveden v části Oravy plebiscit, ale nakonec po československo-polské dohodě ve Spaa dne 10. 7. 1920 byl odvolán a rozhodnutí bylo ponecháno Radě velvyslanců v Paříži. Ta pak svým výrokem z 28. 7. 1920 ponechala větší část původního plebiscitního území Oravy Československu. Polsko získalo jeho severovýchodní cíp. Nová hranice vedla v západním sklonu oravské kotliny od jižního úpatí Babia Góry, přetínala Černou Oravu a směřovala k severnímu úpatí Oravské Magury, načež se připínala k původní hranici. Polsko tak získalo 13 obcí, a to: Nižnou Zubricu, Vyšnou Zubricu, Bukovinu-Podsklé, Chyžné, Vyšnou Lipnici, Harkabúz, Jablonku, Oravku, Pekelník, Podvlk, Srnie, Hladovku a Suchou Horu. Dne 11. února 1924 pak došlo s platností od 5. června 1924 k dohodě o výměně. Poláci dostali ještě obec Nižnou Lipnici, jejíž menší část za hraničním potokem měli již od r. 1920. Československo naproti tomu od téhož data získalo zpět obce Hladovku a Suchou Horu, ležící na trase oravské železnice. Z někdejší Oravské stolice, prostírající se na ploše 2018,56 km² bylo Polsku odstoupeno 348,71 km² (před navrácením Hladovky a Suché Hory Československu to čítalo 388,7 km²). Československu zůstalo 1669,85 km² oravského území.

Nejkomplikovanější bylo vytýčení slovensko-maďarských hranic. Historické hranice zde neexistovaly, území jednotlivých stolic musela být rozdělena, bylo třeba vzít zřetel na důvody etnické, strategické, ekonomické a dopravní. Proto se původní demarkační čára několikrát měnila. Na východě bylo třeba stanovit nejen hranici mezi tehdejšími Slovenskem a nově vzniklou Podkarpatskou Rusí, ale také mezi Československem a Rumunskem v oblasti, kde se stýkaly jejich hranice a která předtím patřila celá k Uhrám. V tomto výkladu se nezbytně musíme omezit jen na hlavní fakta. Konečně československo-maďarská hranice je až na oblast bratislavského předmostí totožná s dnešní. První demarkační čára mezi slovenským a maďarským územím byla stanovena Nejvyšší válečnou radou dne 21. 12. 1918. Vedla po toku Dunaje až k ústí Ipeľu, pak po této řece až k Rimavské Sobotě, odtud pak přímou čarou ve směru západ—východ až po ústí řeky Uhu, nato k severu proti jeho toku až

po hranice tehdejší Haliče. Tato čára však naprosto nevyhovovala již z dopravních důvodů. Zůstávaly za ní pro náš stát životně důležité železniční uzly: Ipoľské Šiahy (od r. 1945 Šahy), Feledince, Bánréve (v blízkosti jsme vybudovali vlastní stanici Lenártovce), Michalany, Čop i užhorodské nádraží. Kromě jiného to znemožňovalo železniční dopravu od Lučence a od Košic do východoslovenských oblastí. Proto již jmenovaná rada vyhlásila 26. 2. 1919 druhou demarkační čáru, která vedla podstatně jižněji, avšak celá oblast, kterou zahrnovala, nebyla nikdy naším vojskem obsazena. Vedla opět po Dunaji až k ústí Ipeľu, odtud dále po hlavním hřebenu Novohradských hor, dále na Bokor, Malou Fereňu, Pošvar, Jarvanskö, jižně od Miškovce (Malé), Gestel, Monok, Šarišský Potok, Pacín, Zemplínský Agard, Batěvo a odtud čára směřovala na sever po Perečín a tok Uhu. Hranice mezi Československem a Maďarskem byla určena mírovou konferencí 12. 6. 1919 a stvrzena mírem v Trianonu dne 4. 6. 1920. Hraniční linie byla určena tokem Dunaje až k ústí Ipeľu, nato proti jeho toku s malou výjimkou u Ipoľských Šiahů, pak odbočovala do rozvodí oblasti mezi Ipeľem a Zadvou i Torňou, co nejtěsněji se přiblížila údolí Rimavy, pak se obrátila na severovýchod do krasové oblasti mezi Slanou a Bodvou, přičemž k Československu byl přičleněn jen nejhořejší tok Bodvy. Nato hranice přefala údolí Hornádu, Tokajské pohoří a východně od Slovenského Nového Mesta (část Nového Mesta pod Šiatorom, jehož větší díl zůstal v Maďarsku) Bodrog. Dále k východu byla stanovena v rozmezí 3—12 km paralelně se železnicí Slovenské Nové Mesto—Čop—Berehovo—Královo nad Tisou až po styčný bod československo-rumunsko-maďarských hranic při Magosligetu.

Státoprávní postavení tehdejší Podkarpatské Rusi bylo dáno smlouvou mezi Nejvyšší radou spojenců tím, že toto území mělo dostat samosprávu. Na severu zůstávala stará haličská hranice, 7. srpna 1919 byla stanovena hranice s Rumunskem, potvrzená pak hraniční smlouvou v Sèvres dne 10. srpna 1920. Ale vzájemnou dohodou rumunsko-československou ze dne 4. 5. 1921 došlo k menším úpravám hranic výměnou na jihu. Tři obce získalo Československo a 6 obcí s 2 osadami Rumunsko. Tím se zároveň prodloužila společná hranice československo-maďarská. Hranice s Rumunskem vycházela od bývalé hranice haličsko-uherské a držela se jižního rozvodí Bílé Tisy a sestoupila k Tise nad ústím řeky Visaul (Vysova). Tím obě pramenné kotliny Bílé a Černé Tisy, jakož i oblast jejich spojeného toku připadla k Podkarpatské Rusi. Tisa pak tvořila hranici až k bodu vzdálenému 9 km na západ od Dolní Apše. Dále hranice sledovala tok Bataru až k souběhu tří hranic u Magosligetu. Nevýhoda zde vznikla pro nás po stránce dopravní, protože jediná naše železniční dráha, směřující do nejbližších oblastí, vedla přes rumunskou Sighetul Marmarției (Marmarošskou Síhoť). Územní komise Nejvyšší rady dne 7. 8. 1919 také rozhodla v tom smyslu, aby zemské hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí probíhaly od severu směrem k Užhorodu po řece Uh, okolí tohoto města přiřkla Podkarpatské Rusi, dále pak hranice vedla 2—5 km východně od trati Užhorod—Čop. Obce Ašvaň, Malé a Velké Rátovce, ležící východně od železniční trati, byly přiřčeny ke Slovensku.

Dne 18. srpna 1919 byla vyhlášena nezávislost Podkarpatské Rusi na

někdejších Uhrách a její státoprávní postavení určila smlouva mezi „Čelnými mocnostmi dohodovými a spojeneckými“ a Československem dne 10. září 1919 v Saint-Germain en-Laye. Dne 18. listopadu 1919 vyhlásila naše vláda tzv. „Generální statut pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi“. Tento územní název byl tehdy jmenován prvně. Podle II. článku „Generálního statutu“ bylo zahrnuto pod administrativní správu Podkarpatské Rusi i dalších 32 obcí s celkem 25 260 obyvateli, ležících západně od hranice stanovené Nejvyšší radou mírové konference: Malé a Velké Berezné, Botfalva, Bystré, Domašín, Dubriniče, Homok, Huta, Jovra, Kamenica nad Užou, Ketergíň, Kňahynina, Konkovo, Lekárt (dnes Lekárovice), Lubňa, Minaj, Mirča, Nevrické, Novoselica, Onokovce, Perečín, Soľ, Stričava, Nová a Stará Stučica, Šišlovce, Tarnovce, Užok, Volosianka, Záhorb a Zavsina. V „Generálním statutu“ bylo stanoveno, že takto fakticky upravená hranice bude určena ještě zákonem, do r. 1938 se tak však nestalo. Ovšem tento stav zůstal fakticky v platnosti. Tehdejší županský úřad v Užhorodě přešel do správy Podkarpatské Rusi dne 31. ledna 1920.

Hranice, určené mírovou konferencí však neměly, bohužel, ani dva-tileté trvání. Mnichovský výrok a zrada, spojená se ztrátou rozsáhlých oblastí Českých zemí, další ztráty na Těšínsku, Spiši, Oravě i na jižním Slovensku připravily půdu pro dočasnou likvidaci tehdejší Československé republiky.

10. TERITORIÁLNÍ ZMĚNY PO MNICHOVSKÉM DIKTÁTU V ROCE 1938, VYHLÁŠENÍ TZV. SLOVENSKÉHO ŠTÁTU, NACISTICKÁ OKUPACE ČECH A MORAVY V ROCE 1939

Hranice Československé republiky, vymezené mírovými smlouvami po první světové válce neměly dlouhého trvání. Byly násilně likvidovány po necelých dvou desetiletích. Počátek znamenala vnucená Mnichovská dohoda, která však byla právně neplatná. Ke každé změně hranic podle naší tehdejší ústavy mělo dát souhlas Národní shromáždění. To se nestalo. Mnichovský diktát byl podepsán 29. září 1938 šefy vlád čtyř tehdejších evropských kapitalistických velmocí: Velké Británie, Francie, Německa a Itálie. Bylo to vyvrcholení politiky usmiřování nacistického Německa, prováděné západoevropskými mocnostmi již od poloviny třicátých let.

Na základě mnichovského výroku byly pak v rychlém sledu od 1. října 1938 Německu postoupeny tzv. sudetské oblasti. Československo muselo vyklidit čtyři pásma v jižních, západních a severních Čechách a na Opavsku se staroměstským okresem na Moravě. Hranice pátého pásma, kde se mělo konat hlasování obyvatelstva, měl stanovit berlínský výbor čtyř velmocí. Dále bylo Československu uloženo, aby se dohodlo s Maďarskem

a s Polskem o jejich územních nárocích. Nato měly signatární mocnosti zaručit hranice okleštěného československého území. Nakonec 8. října 1938 učinila konference v Berlíně rozhodnutí o pátém pásmu. Plebiscit v něm neproběhl a Německu byly vydány i oblasti zcela české. Zabráním tohoto pásma si Německo vynutilo hranice pro ně příznivé jak z hlediska strategického, tak i z ekonomického. Náhradou za zbývající německé obyvatelstvo v republice, jako např. na Jihlavsku, Vyškovsku, ale i v oblasti Spiše a jinde si Německo zabralo české obce na Opavsku, průmyslovou oblast Příbor—Kopřivnice—Štramberk, celé Zábřežsko, aby získalo teritoriální spojení se Svitavskem, právě tak jako Jevíčko, aby se umožnilo napojení na německý ostrůvek u Konice (bez obou jmenovaných měst). Československo muselo z komunikačních důvodů odstoupit i zcela českou Břeclav, české obce v okolí Ještědu, na Jilemnicku, na Chodsku, dále i Moravský Krumlov a Znojmo. Tím naše tehdejší republika ztratila přirozené historické hranice, zajištěné ochranou pohraničních hor, jakož i vojenskými pevnostmi. Navíc se hranice posunuly mimořádně blízko k velkým centrům, Praze, Plzni, Brnu, Moravské Ostravě a Olomouci. Na Slovensku si nacisté vynutili vydání Petržalky a oblasti při zřícenině Devína, čímž hranice probíhala těsně při Bratislavě. Na celém odstoupeném území žilo na 1 000 000 Čechů. Německo získalo celkem 28 000 km² území se 4 000 000 obyvateli. První pásmo bylo zabráno ve dnech 1.—2. října 1938, druhé 2.—3. října 1938, třetí 3.—5. října 1938, čtvrté 6.—7. října 1938 a páté 8.—10. října 1938.

Polsko si po Mnichově vynutilo odstoupení politických okresů Fryštát a Český Těšín, a to ve dnech 2.—3. října 1938. Ekonomicky a strategicky to bylo mimořádně cenné území. Československo ztratilo v karvinské oblasti cenné doly, v Třinci železářny, nová hranice přetínala velmi důležité železniční spojení se Slovenskem, když náš stát musel odstoupit velmi důležitou křižovatku v Bohumíně a dále i řadu míst při trati Bohumín—Žilina. Protokolem rozhraničovací komise československo-polské z 30. 11. 1938 muselo Československo odstoupit ještě menší území ze Slovenska v oblasti Kysuce (části obce Čierne, Skalité, Svrčinovce) a ještě další území na Oravě a ve Spiši. Tak na Oravě to byly Hladovka, Suchá Hora a Trstená, ve Spiši Lesnica, Javorina, dále oblast Pienin při Dunajci, s obcemi Kalenberk (nyní Lysá nad Dunajcem), Vyšné Šváby (nyní Majere), Nižné Šváby (nyní součást Červeného Kláštora) a Červený Kláštor.

O nové slovensko-maďarské hranici jednali Slováci s Maďary sami, ale bezúspěšně. Nakonec o nich rozhodlo Německo s Itálií dne 2. listopadu 1938 tzv. vídeňskou arbitráží. Vymezení vyznělo vesměs v maďarský prospěch. Bylo odstoupeno prakticky celé jižní Slovensko. Předání území se uskutečnilo v šesti etapách (5., 6., 7., 8., 9 a 10. listopadu 1938). Kromě jiného byly odstoupeny Komárno, Nové Zámky, Levice, Rožňava, Rimavská Sobota, Košice. Maďarsko získalo i jižní, nejurodnější oblast tehdejší Podkarpatské Rusi s největšími městy Užhorodem a Mukačevem, přičemž hlavním městem nově vytvořené autonomní oblasti v Československu se stal Chust.

Z původní rozlohy Československa 140 508 km² zůstalo 98 912 km², tj. ztráta území činila 29,6 %; z 14 729 526 obyvatel zbylo 9 807 066 obyva-

tel, tj. o 33 0/0 méně. České země z původních 78 870 km² zachovaly 49 362 km², tj. přišly o 37,4 0/0, z 10 674 386 obyvatel jim zůstalo 8 804 876, tj. přišly o 35,9 0/0. Slovensku z původních 49 021 km² zůstalo 38 456 km², tj. ztratilo 21,8 0/0 území, z 3 329 793 obyvatel mu zůstalo 2 450 096, úbytek činil 26,4 0/0. Tehdejší Podkarpatská Rus z původních 12 617 km² se zmenšila na 11 094 km² (ztratila 12 0/0 území), z původních 725 357 obyvatel zůstalo 552 124, ztráta činila 29,7 0/0. Z větší části obsazeného území vytvořili nacisté zvláštní župu Sudetenland s hlavním městem Libercem. Hlučínsko však bylo připojeno ke Slezsku, zřejmě proto, aby se obnovil stav z období před rokem 1919. Jižní oblasti Moravy a Čech byly připojeny přímo k tehdejším župám Niederdonau, Oberdonau, resp. k Bavorsku. K župě Niederdonau patřila oblast Petřalky a Devína, jižní Moravy a Čech až po katastrální území obcí Německé, Trpnouze a České Velenice včetně. Dále západně patřilo pohraniční území jižních Čech do župy Oberdonau až po katastrální území obcí Smědeč, Křížovice, Křišťánov, Hintring (nyní Záhvozdí) a Stožec včetně. Hranice zde probíhala shodně s hranicí politických okresů Český Krumlov a Prachatice. Odtud k západu až po katastrální území obcí Grafenried (nyní již zaniklá), Mýtнице, Bezděkov, Klenčí a Trhanov včetně patřilo odstoupené území jižních Čech do Bavor.

Po žilinské dohodě 6. října 1938 dostalo Slovensko plnou autonomii s vlastní vládou, obdobně jako Podkarpatská Rus, pro kterou se pak začalo více používat označení Karpatská Ukrajina, i když oba názvy měly stejnou platnost. Tak bylo Československo důsledně federalizováno a projevilo se to i v novém označení Česko-Slovensko.

Vývoj však pokračoval dále. Již před zářím 1938 bylo Německo rozhodnuto Československou republiku zničit a České země zcela anektovat. Podporovalo proto úsilí slovenských luďáků o vytvoření tzv. samostatného státu. To se mu podařilo necelého půl roku po Mnichově, když 14. března 1939 se tzv. slovenský sněm vyslovil pro odtržení od společného státu a vyhlásil tzv. „nezávislý štát“, který však hned o dva dny později dal v „ochranu Německé říše“. A tak nacisté hned 14. března 1939 obsadili Ostravsko z obavy, aby je nepředělo tehdejší Polsko a 15. března 1939 pak celý zbytek Českých zemí. O den později vydal Hitler na Pražském hradě výnos o zřízení tzv. Protektorátu Čechy a Morava (po francouzském vzoru při anexi Tuniska r. 1883) a tím zahájil nacistickou hrůzovládu až do konce druhé světové války.

Luďácké Slovensko zaplatilo získání tzv. samostatnosti dalšími územními ztrátami. Tak již 22. března 1939 bylo území západního Slovenska na severozápad od hřebene Malých Karpat prohlášeno za oblast „vyhrazenou pro potřeby německé armády s velitelstvím v Malackách“. V říjnu 1939 slovenská tehdejší Tisova vláda Německu dobrovolně odstoupila kromě již v r. 1938 ztracené zříceniny Devína i obec Devín a vrch Kobylu. Citelné byly i další ztráty ve prospěch Maďarska dohodou ze 4. dubna 1939. Týkaly se nejvýchodnějšího slovenského území při hranicích s Podkarpatskou Rusí, kterou Maďarsko obsadilo a anektovalo dne 18. března 1939, třebaže i ta se 14. března 1939 prohlásila za nezávislou. Slovensko muselo tehdy Maďarsku odstoupit i malé území západně od Košic v blízkosti Zlaté Idky.

Po porážce Polska nacistickými vojsky v r. 1939 nacisté Slovensku vrátili všechna jeho území, zabraná Poláky v r. 1939 a kromě toho 22. prosince 1939 i ty části Oravy a Spiše, které Polsko získalo r. 1920. Dne 17. července 1945, tedy těsně po skončení druhé světové války byla hranice v těchto oblastech opět vedena tak, jak již ji stanovila mírová smlouva po první světové válce.

Konec druhé světové války v květnu 1945 znamenal opět vytvoření samostatné Československé republiky.

11. ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNÍ ÚZEMÍ PO SKONČENÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Po druhé světové válce bylo Československo obnoveno jako nezávislý lidově demokratický stát v podstatě v hranicích jako před Mnichovem. Moskevskou dohodou z 29. června 1945, potvrzenou naším Prozatímním národním shromážděním dne 22. listopadu 1945 byla podle přání tamějšího obyvatelstva někdejší Podkarpatská Rus spojena s Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou a tím se stala součástí SSSR. Státní hranicí se stala dřívější faktická zemská hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí s provedenými změnami. Československo postoupilo Sovětskému svazu ze slovenského území železniční křižovatku Čop, důležitou i pro přímé spojení s maďarskou stanicí Záhony a 13 obcí severně odtud, kudy probíhá železnice a silnice do Užhorodu. Od někdejší Podkarpatské Rusi naproti tomu získalo k západu vybíhající katastrální území tehdejší obce Lekárt (od r. 1948 Lekárovce). V období mezi oběma světovými válkami patřila Podkarpatská Rus k naší republice prakticky z nutnosti. Nesousedila tehdy přímo s Ukrajinou a k našemu buržoazně demokratickému zřízení měla blíže než k reakčním režimům zejména v Polsku a v Maďarsku, zčásti i v Rumunsku. Při mírovém jednání s Maďarskem po druhé světové válce v Paříži dne 10. února 1947 s platností od 15. března 1947 podepsána smlouva, kterou Československo získalo tři obce na pravém dunajském břehu při Bratislavě, a to Horvátjářfalu (od 1947 Jarovce), Oroszvár (od 1947 Rusovce) a Dunacsún (od 1947 Čunovo), jakož i část katastru obce Rajky. Zbylé katastrální území s Rajkou samou a obec Bezenye Československo nárokovalo také, ale nezískalo je. Toto 65,5 km² měřící území mělo tehdy na 3000 obyvatel rozmanitého národnostního složení. Dnes je přímou součástí Bratislavy. Tato oblast měla pro hlavní slovenské město velký význam. Umožnila růst Bratislavy i na pravém dunajském břehu; oba břehy Dunaje od té doby náležejí Československu v délce 28 km (předtím jen 12 km). Po těchto úpravách měřilo státní území Československa v r. 1947 127 869 km². K menším územním úpravám došlo ještě v r. 1959 s Polskem. Vyměnily se nepatrné územní plochy tak, aby tyto změny přinesly prospěch oběma státům.

Důsledkem nacistické okupace Československa a výsledků druhé svě-

tové války byl i odsun převážné části německého obyvatelstva z našeho státního území, protože svým chováním přispělo k mnichovskému diktátu. To je již ovšem problematika, která k územnímu vývoji přispěla, ale není bezprostředně jeho náplní.

Přehled územního vývoje našeho státu

I. Změny v rozsahu a držbě území, patřícího v určité historické epoše do rámce Českého státu

a) do r. 1306:

- Donínsko — v poslední čtvrtině 11. stol. připadlo k Čechám
- Žitavsko — 1255 k Čechám; šluknovský a frýdlantský výběžek trvale, zbytek Žitavska i se Žitavou 1412 k Horní Lužici, s ní 1623, resp. 1635 k Sasku
- Chebsko — 1266—1276 k Čechám, 1276—1291 habsburské, 1291—1305 k Čechám, 1305—1322 habsburské
- Kladsko — 1278—1290 součástí Piastovského Vratislavska
- Západní Vitorazsko — do r. 1296 součástí Čes. státu, pak habsburské
- Cechy — 1278—1283 obsazeny Otou Braniborským
- Morava — 1273—1291 obsazena Rudolfem Habsburským

b) období 1306—1437:

- Chebsko — 1322 trvale spojeno s Českým státem
- Horní Lužice — 1329 celá k Českému státu, její části:
 - 1319 Budyšínsko k Českému státu
 - 1329 Zhořelecko k Českému státu
- Ašsko — 1331 k Českému státu
- Slezsko — 1335 právně k Českému státu, jednotlivá území:
 - od 1327 Těšínsko, Osvětimsko, Seveřsko, Zátorsko
 - od 1368 Svídnicko
- Dolní Lužice — 1368 k Českému státu
- Donínsko — 1402 ztraceno ve prospěch Míšeňska, 1459 Saska
- Seveřsko — 1422 ztraceno ve prospěch Polska

c) období 1437—1526:

- Osvětimsko — 1453 ztraceno ve prospěch Polska
- část Chotěbuzska — 1445 ztracena ve prospěch Braniborska
- 1462 se toto území kromě Picné a dalších 120 obcí vrátilo České koruně
- Zaháňsko — 1479—1549 ztraceno ve prospěch Saska
- Krosensko — 1482 ztraceno ve prospěch Braniborska jako zástava, od 1537 trvale
- Zátorsko — 1494 ztraceno ve prospěch Polska
- Morava, Slezsko, Horní Lužice, Dolní Lužice — 1478—1490 zastaveny Uhrám

d) období 1526—1918:

- Horní a Dolní Lužice — 1623 zastaveny, 1635 odstoupeny jako dědičné léno České koruny Sasku, právně 1815
- Slezsko — 1742 odstoupeno Prusku. Českému státu zůstalo jen Těšínsko, Opavsko, Krnovsko a část Nisska
- Kladsko — 1462 povýšeno na hrabství v rámci Českého státu, 1742 odstoupeno Prusku

e) období 1918—1939:

České země spojeny se Slovenskem 1918 v Československou republiku. Území Slovenska 1920 přesně vymezeno, 1920 připojeny: od Německa Hlučínsko, od Rakouska Valticko s tzv. Moravskodyjským trojúhelníkem a část Vitorazska, od Burgenlandu, který téhož roku připadl Rakousku od Uher, získána jako předmostí Bratislavy Petržalka

Část Těšínska, Oravy, Spiše ztraceny 1920 ve prospěch Polska

Pohraniční oblasti Československa 1938 Mnichovskou „dohodou“ a Vídeňskou arbitráží ztraceny ve prospěch Německa, Polska a Maďarska

Tzv. Slovenský štát vyhlášen 14. 3. 1939, pohraniční území na východě a při Zlaté Idce ztraceno 4. 4. 1939 ve prospěch Maďarska, 22. 12. 1939 získáno území Oravy a Spiše, odstoupené 1920 Polsku. Obsazení zbytku Čech a Moravy nacisty 15. 3. 1939 a vyhlášení tzv. Protektorátu Čechy a Morava 16. 3. 1939

Podkarpatská Rus (Karpatská Ukrajina) 18. 3. 1939 anektována Maďarskem

f) období od r. 1945:

Území Československé republiky v květnu 1945 znovu nabylo svrchovanost Zakarpatská Ukrajina odstoupena 29. 6. 1945 dohodou v Moskvě SSSR jako součást Ukrajinské SSR

Nově vymezené hranice mezi Slovenskem a Zakarpatskou Ukrajinou... 1946

Tři obce připojeny 10. 2. 1947 s právní účinností od 15. 3. 1947 od Maďarska k Československu: Horvátjářfalu (od 1947 Jarovce), Oroszvár (od 1947 Rusovce), Dunacsún (od 1947 Čunovo) a část katastru obce Rajka. Rozšířilo se tak předmostí Bratislavy.

Československá socialistická republika — od 11. 7. 1960 změna názvu státu ve spojitosti s přijetím socialistické ústavy

II. Změny v rozsahu a držbě území patřícího v určité historické epoše k části Uher, z níž r. 1918 vzniklo Slovensko

Nitransko — dnešní jižní Slovensko, knížectví Pribinovo v 1. polovině 9. století.

Po Pribinově vypuzení připojeno k Mojmirově Moravě

Vpád Maďarů kolem r. 906 — území dnešního Slovenska odtrženo od Velkomoravské říše k Uhrám

Západní Slovensko — od r. 1042 devět blíže neurčených hradů náleželo po několik desetiletí k české Moravě

Začátek 14. století — Matúš Čák Trenčianský krátce opanoval značnou část Slovenska a oblast Bánova na Moravě

13 spišských měst v letech 1412—1772 zastaveno Polsku

Část slovenského území v 16.—17. století pod tureckou nadvládou

Mírovou smlouvou v Trianonu 4. 6. 1920 v podstatě vymezeno území Slovenska

III. Území, která byla s Českým státem v určitém období spojena osobou panovníka nebo jiného člena panujícího rodu, avšak nebyla teritoriální součástí státu

a) do r. 1306:

Horní Rakousy a Dolní Rakousy 1251—1276

Štýrsko 1260—1276

Korutany 1269—1276

Kraňsko 1269—1276

Pordenone 1270—1276

Polsko 1300—1306: z toho

Gdaňské Pomoří 1300—1305

Malopolsko 1292—1306

Opolsko, Bytomsko; Těšínsko, Ratibořsko 1291—1306 v lenní závislosti

Uhry (větší část) 1301—1305

b) období 1306—1437:

Lucembursko 1310—1444 (pak k Burgundsku)

Mazovsko 1329—1355

Lombardsko 1330—1338

Tyrolsko 1335—1342

Horní Falc 1353—1400

Braniborsko 1373—1415

Nová Marka 1373—1402

Uhry 1387—1437

c) období 1437—1526:

Uhry 1490—1526

d) období 1526—1918:

Rakouské země 1526—1918, část Uher od 1526, celé Uhry od 1699—1918, Haličsko-Vladiměřsko 1772—1918, Bukovina 1775—1918, západní Halič 1795—1809, Krakovsko 1796—1809 a 1846—1918, jakož i ostatní země, v nichž rakouští Habsburkové v jednotlivých obdobích panovali

LITERATURA

- (1928): Administrativní lexikon obcí na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha
(1965): Atlas československých dějin. Praha
(1966): Atlas Československé socialistické republiky. Mapa č. 1 Územní vývoj státu. Do vzniku Československa. Mapa č. 2 Československo v letech 1920—1947. Praha
- Bidou, H. (1936): Histoire de la grande guerre. Paris
Bokes, F. (1943): Slovenský životný priestor v minulosti a dnes. Bratislava
Bokes, F. (1945): Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí. Matica slovenská. Martin
Bokes, F. (1946): Dějiny Slovákov a Slovenska. Bratislava
Cafourek, P. (1962): Územní vývoj našich zemí od 9. století do roku 1945. Text k mapě 1 : 2 000 000. ÚSGK. Praha
Crutwell, Ch. R. (1934): A History of the Great War 1914—1918. Oxford
Dekan, J. (1948): Príspevok k otázke politických hraníc Veľkej Moravy. Historica Slovaca V. Bratislava
(1941): Die Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland. Ausführliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung vom 1. Juli 1941. Herausgeber: Der Reichsstatthalter im Sudetengau. Statistik. Warnsdorf
Dobiáš, J. (1964): Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha
Domečka, L. (1897): O ustálení hranic Českých a Dolnorakouských v krajině chlumecké a novobystřické. Památky archeologické, roč. 17. Praha
Dvorský, V. (1918): Území československého národa. Praha
Dvorský, V. (1919): Hranice Československé republiky. Sborník Čs. společnosti zeměpisné, sv. 24, 1919, 37, 158 a n. Praha
Dvorský, V. (1923): Základy politické geografie a československý stát. In: Český čtenář. Praha
Gradl, H. (1893): Geschichte des Egerlandes. Eger
Grünwald, R. (1958): Vznik a počátky Slovanů. Praha
Havlík, L. (1964): Velká Morava a středoevropští Slované. Praha
Hlavička, M. (1922): K otázce doby vzniku suverenity ČSR v jednotlivých dnešních jejích částech. Právník 61, č. 3. Praha
Hobza, A. (1923): Publikace a platnost mírových smluv v Čs. republice. Právník. Praha
Hocke, J. (1931): Čtyři historické mapy k dějinám národa československého. Praha
Horák, B. (1923): Sámova říše. Příspěvek k historickému zeměpisu. Časopis pro dějiny venkova 10, 129—132. S mapou kreslenou autorem. Praha
Horák, B. (1932): České kmeny v 10. století. 1 : 5 000 000. In: Atlas republiky Československé, list 2. Praha
Horák, B. (1932): Říše česká za posledních Přemyslovců. 1 : 5 000 000. In: Atlas republiky Československé. Praha
Horák, B. (1932): Země koruny české od 14. do 18. století. 1 : 5 000 000. In: Atlas republiky Československé. Praha
Horák, B. (1955): Geografický a etnografický obraz českých zemí v době římského císařství. Rozpravy ČSAV. Praha

- Horák, B. — Trávniček, D. (1956): *Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii*. Praha
- Horák, J. V. (1962): *Český stát za Přemyslovců do r. 1306. Nástěnná mapa 1 : 1 250 000, 2. vyd.* Praha
- Horák, J. V. (1968—1969): *Politický vývoj našich zemí na mapách. Dějepis ve škole*. Praha
- Horna, R. (1924): *Hranice republiky Československé ve světle historie*. Bratislava
- Houdek, F. (1931): *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava
- Hrala, J., Hralová, J., Sakař, V., Šolle, M., Vojáček, V. (1960): *Pravé osídlení českých zemí a Slovenska před příchodem Slovanů (školní nástěnná mapa, ÚSGK)*. Praha
- Hýbl, F. (1906): *Teritoriální vývoj rakousko-uherského mocnářství*. In: *Česká politika I.*, red. Z. Tobolka. Praha
- Chaloupecký, V. (1923): *Staré Slovensko*. Bratislava
- Chaloupecký, V. (1928): *Martinská deklarace a její politické osudy*. Praha
- Chropovský, B. (1962): *Slovanské osídlenie Slovenska a jeho problémy. Historický časopis X*. Bratislava
- Kadlec, K. (1923): *O právní povaze poměru Podkarpatské Rusi k republice Československé*. Podkarpatská Rus. Praha
- Kalousek, F. (1885, 2. vyd. 1894): *Tři historické mapy k dějinám českým*. Praha
- Kapras, J. (1913—1920): *Právní dějiny zemí koruny české I.—III. S podrobným výčtem literatury územního i státoprávního vývoje*. Praha
- Kapras, J. (1918): *Opavské právní dějiny doby knížecí. Věstník Matice Opavské*. Opava
- Kapras, J. (1919): *Mapa historického vývoje českého státu. I.—II*. Praha
- Kapras, J. (1919): *Odcizené části českého státu (s příspěvky různých autorů)*. Praha
- Kapras, J. (1920): *Český stát v historickém vývoji a v dnešní podobě podle ustanovení kongresu pařížského*. Praha
- Kapras, J. (1920): *Historický základ dnešního československého státu podle mírových smluv*. Praha
- Kapras, J. (1921, 1926): *Přehled právních dějin zemí české koruny. I. II*. Praha
- Kapras, J. (1922): *Z dějin Českého Slezska*. Opava
- Kapras, J. — Kubín, J. — Bašta, A. — Veit, V. — Klac, B. — Páta, J. (1919): *Odcizené části českého státu*. Praha
- Klímkó, J. (1969): *Niektoré aspekty utvárania severných hraníc Slovenska v rokoch 1919—1920. Právnické štúdie č. 1*. Bratislava
- Klímkó, J. (1974): *Úprava južných hraníc Slovenska pri vzniku ČSR. Právne-historické štúdie č. 18*. Praha
- Klímkó, J. (1975): *K počiatkom vývoja slovenského územia a charakteristika jeho správy. Sborník*. Bratislava
- Klímkó, J. (1980): *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Mapové prílohy a sprievodný text vypracoval Juraj Žudel*. Bratislava
- Kolářek, F. (1922): *Jak se změnila mapa světa po válce*. Praha
- Korčák, J. (1938): *Geopolitické základy Československa a jeho kmenové oblasti. Národnostní otázky, sv. 12*. Praha
- Krčmář, J. (1924): *Československo-polská hranice na území spišském (Javorina) před stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti v Haagu a před radou Společnosti národů v Paříži. Zahraniční politika III*. Praha
- Krofta, K. (1917): *Vznik a vývoj říše rakouské. Knižnice za vzděláním, sv. 98*. Praha
- Krofta, K. (1934): *Podkarpatská Rus. Knihovna Svazu nár. osvob.* Praha
- Krones, F. (1885—1896): *Handbuch der Geschichte Österreichs, 1—5*. Gotha
- Krones, F. (1895): *Österreichische Reichsgeschichte. Wien u. Prag. Druhé vydání přepracované A. Dopschem, tamže 1902*
- Kuchař, K. (1946): *Nová hranice československo-ruská. Kartografický přehled 1, 56—57*. Praha
- Lechner, K. (1924): *Geschichte der Besiedlung und der Grundbesitzverteilung des Waldviertels. In: Jahrbuch von Niederösterreich. Neue Folge, Jg. 19*. Wien
- (1942): *Lexikon obcí Slovenskej republiky*. Bratislava
- Mailáth, J. (1834—1850): *Geschichte des österreichischen Kaiserstaates 1—5*. Hamburg u. Gotha

- (1958): Mnichov v dokumentech. Praha
- Neubauer, Z. (1933): Pojem státního území. Brno
- Nikolau, S. (1920, 1922): Zeměpisné změny po světové válce. Sborník Československé společnosti zeměpisné, sv. 25, 1 a n., sv. 27, 19 a n. Praha
- Novotný, V. (1923): Území českého státu v historickém vývoji. In: Politika I., red. Z. Tobolka. Praha
- Ondrouch, V. (1938): Limes romanus na Slovensku. Bratislava
- Opočenský, J. (1928): Konec monarchie rakousko-uherské. Praha
- Palacký, F. — Kalousek, J. (1876): Historická mapa Čech. Praha
- Pelikán, O. (1960): Slovensko a římské impérium. Bratislava
- Pelikán, O. (1978): Hranice římského impéria na Malém Dunaji. Listy filologické, roč. 101, č. 4, str. 213—220. Praha
- Perman, D. (1962): The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia 1914—1920. Leiden
- Pokorný, O. (1946): Zakarpatská Ukrajina. Sborník Československé společnosti zeměpisné, sv. 51, str. 48, s mapkou V. Krále na str. 49. Praha
- Poulik, J. (1963): Staří Moravané budují svůj stát. Gottwaldov
- Rašín, L. (1926): Vznik a uznání Československého státu. Praha
- Ratkoš, P. (1964): Pramene k dejinám Veľkej Moravy. Bratislava
- Rys, J. (1927): Matouš Čák Trenčianský. Věstník Královské české společnosti nauk. Praha
- Sedláček, A. (1877): Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních. In: Výroční zpráva gymnasia v Táboře. Tábor
- Sedláček, A. (1892): O ustálení hranic mezi Čechami a Lužicí. In: Časopis Českého Musea, sv. 62. Praha
- Sedláček, A. (1920): Z dějin Vitorazska. Jak se tvořily a měnily meze Čech a Rakous Dolních. Tábor
- (1922): Seznam obcí a úřadů na Podkarpatské Rusi. Vyd. Civilní správa Podkarpatské Rusi. Užhorod
- (1938): Seznam obcí a okresů republiky Česko-Slovenské, které byly připojeny v Německu, Maďarsku a Polsku. Praha
- (1960): Seznam obcí Československé socialistické republiky (stav 1. 7. 1960). Praha
- Siegl, K. (1922): Eger im Wandel der Zeit von 1000 Jahre. Egerer Jahrbuch, Eger
- Slavík, F. A. (1892): Morava a její obvody ve Slezsku po třicetileté válce. Telč
- (1920): Soznam miest na Slovensku podľa popisu z roku 1919. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska. Bratislava
- (1923): Statistický lexikon obcí v republice Československé. Úřední seznam podle zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 266 Sbírký zákonů a nařízení, I.—IV. (sčítání z r. 1921). Praha
- (1928): Statistický lexikon obcí v republice Československé. IV. Podkarpatská Rus. Praha
- (1937): Statistický lexikon obcí v republice Československé IV. Země Podkarpatskú. Praha
- Stěhule, J. (1919): Český stát v mezinárodním právu a styku. Praha
- Svoboda, B. (1948): Čechy a římské impérium. Praha
- Šimák, J. V. (1924): Československé státní území. Bratislava
- Šimek, E. (1930, 1935, 1949, 1954): Velká Germánie Klaudia Ptolemaia I., II., III.1, III.2. Brno
- (1959): Školní atlas československých dějin. Praha
- Teplý, F. (1922): Při hranici Vitorazské. Tábor
- Tibenský, J. (1963): Slovensko ako súčasť uhorského ranofeudálneho štátu. In: Československá vlastivěda, Sv. 1. Praha
- Tobolka, Z. (1923): Česká politika za světové války. Praha
- Tomek, V. V. (1855): Něco o pomezí země České za nejstarších časů až do prostředka 13. století. Časopis Českého Musea, sv. 29. Praha
- Trávníček, D. (1966): Příspěvek k historicko-geografickému vývoji moravských enkláv ve Slezsku. In: Acta universitatis Palackianae Olomucensis, facultas rerum naturalium, Tom 20, Geographica — Geologica VII., str. 341—355. Praha
- Trávníček, D. (1972): Limes romanus. Lidé a země, roč. 21, č. 8, str. 373—374. Praha
- Trávníček, D. (1972): Územní vývoj Vitorazska. In: Studia geographica 25, 217 až 221. Brno

- Trávníček, D. (1972): Přehled územního vývoje Horní a Dolní Lužice do konce 19. století. In: Scripta fac. sci. nat. UJEP Brunensis, Geographia 1, 2 : 29—37. Brno
- Trávníček, D. (1973): Staré cesty na Vitorazsku a územní vývoj této oblasti. In: Historická geografie 11, 101—116. Praha
- Trávníček, D. (1975): Územní vývoj Chebska. In: Studia geographica 51, 115 až 119. Brno
- Trávníček, D. (1977): Kladsko. In: Přírodní vědy ve škole, sv. 28 (1976—1977), č. 7, str. 279. Praha
- Trávníček, D. (1980): Jantarová cesta. Lidé a země, roč. 29, č. 5, str. 203—204. Praha
- Turek, R. (1952): Kmenová území v Čechách. Časopis Národního musea. Oddíl věd společenských. Roč. 131, č. 1, str. 33—46. Praha
- Turek, R. (1954): K otázkám českých kmenových území. Slavia, časopis pro slovanskou filologii, roč. 23, str. 47—52. Praha
- Turek, R. (1954): Poznámky k zeměpisu staročeských kmenů. Sborník Československé společnosti zeměpisné, sv. 59, č. 1, str. 31—39. Praha
- (1942): Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky a Prehľad obcí a okresov odstupených Nemecku, Maďarsku a Poľsku. Bratislava
- Valenta, J. (1958): Těšínská otázka 1918—1919. Příspěvek k česko-polským vztahům v období imperialismu. Sborník ke vzniku ČSR. Praha
- Vaněček, V. (1970): Dějiny státu a práva v Československu do r. 1945. Praha
- Vaněček, V. (1945): Stát Přemyslovců a středověká říše. Praha
- Vaněček, V. (1963): Souvislost Velké Moravy se slovanským svazem Sámovým. Právněhistorické studie 9. Praha
- Vávra, F. — Eibel, J. (1963): Viedenská arbitráž — důsledek Mnichova. Bratislava
- Veselý, J. (1962): Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad. Právněhistorické studie 8. Praha
- (1919): Zasedání shromáždění československého roku 1919. Příloha k tisku 1630. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a přidruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919. Praha
- Zemek, M. (1972): Moravsko-uherské hranice v 10.—13. století. Brno
- Zofka, J. (1968—1969): 50 let Československa v grafickém znázornění a statistických přehledech. Dějepis a zeměpis ve škole. Praha

SEZNAM KARTOGRAFICKÝCH PŘÍLOH

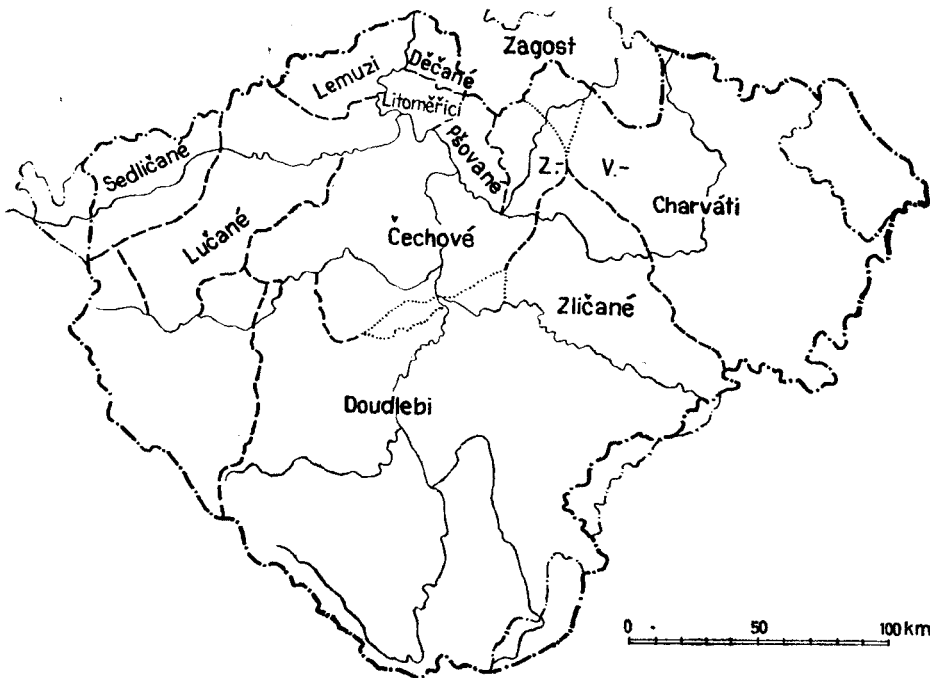
1. Sídlní území českých kmenů
2. Velkomoravská říše (před r. 894)
3. Český stát ve 2. pol. 10. století
4. Začlenění Slovenska do Uherského státu
5. Vývoj zemí České koruny od 14. století
6. Územní vývoj Slezska
7. Chebsko
8. Vitorazsko
9. Horní a Dolní Lužice
10. Moravské enklávy ve Slezsku
11. Rozpad Rakouska-Uherska
12. Historické území Těšínska do r. 1920
13. Vývoj Těšínska po první světové válce
14. České Těšínsko v letech 1920—1938
15. České Těšínsko v letech 1938—1945
16. Hlučínsko
17. Valticko a Moravsko-dyjský trojúhelník
18. Orava
19. Spiš
20. Hraniční změny po roce 1918
21. Zábor jednotlivých pásem po mnichovském diktátu a vídeňské arbitráži
22. Československo po mnichovské zradě
23. Územní vývoj Československa v letech 1938—1945
24. Území tzv. Slovenského státu od 14. 3. 1939
25. Území tzv. Slovenského státu od 22. 12. 1939 do 17. 7. 1945
26. Připojení tzv. bratislavského předmostí

СПИСОК КАРТОГРАФИЧЕСКИХ ПРИЛОЖЕНИЙ РЕЗЮМЕ

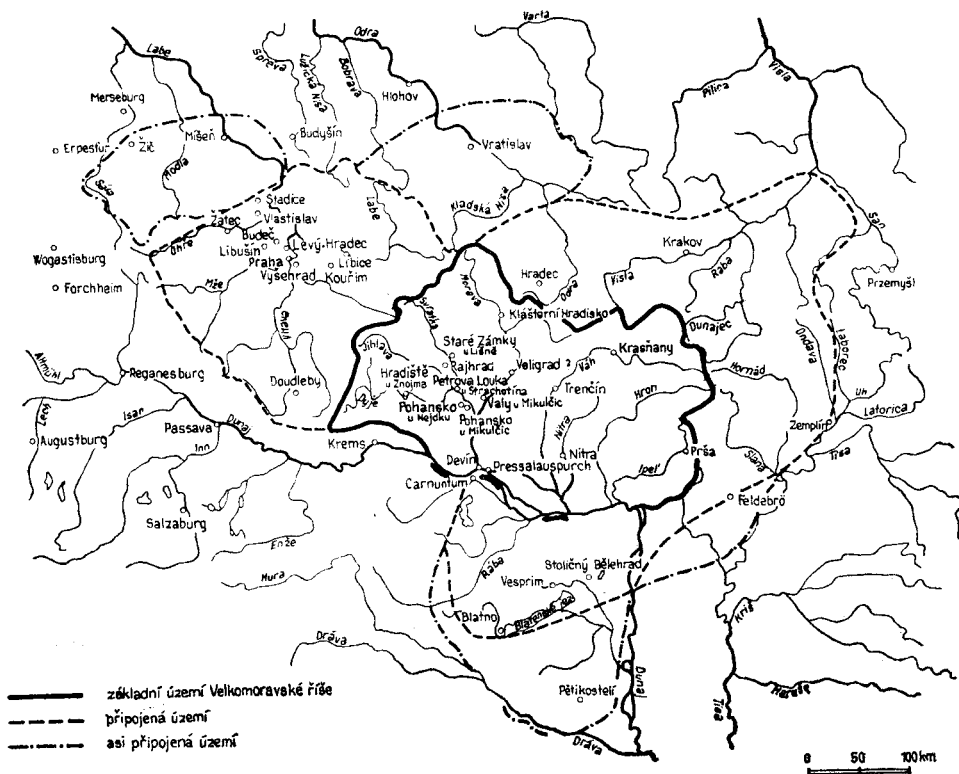
1. Местопребывание чешских племен
2. Великоморавская держава (до 894 г.)
3. Чешское государство во 2-ой половине 10 в.
4. Включение Словакии в венгерское государство
5. Развитие земель чешской короны с 14 в.
6. Территориальное развитие Силезии
7. Хебско
8. Виторазско
9. Верхняя и Нижняя Лужица
10. Моравские энклавы в Силезии
11. Распад Австро-Венгрии
12. Историческая территория Тешинска до 1920 г.
13. Развитие Тешинска после 1-ой мировой войны
14. Чешское Тешинско в 1920—1938 гг.
15. Чешское Тешинско в 1938—1945 гг.
16. Глущинско
17. Вальтицко и моравско-дыйский треугольник
18. Орава
19. Слиш
20. Изменения границы после 1918 г.
21. Захват отдельных зон после Мюнхенского диктата и Венского арбитража
22. Чехословакия после мюнхенской измены
23. Территориальное развитие Чехословакии в 1938—1945 гг.
24. Территориальное развитие т. наз. Словацкого государства с 14-го марта 1939 г.
25. Территория т. наз. Словацкого государства с 22-го декабря 1939 по 17-ое июля 1945 г.
26. Присоединение т. наз. предместья Братиславы

A LIST OF MAPS

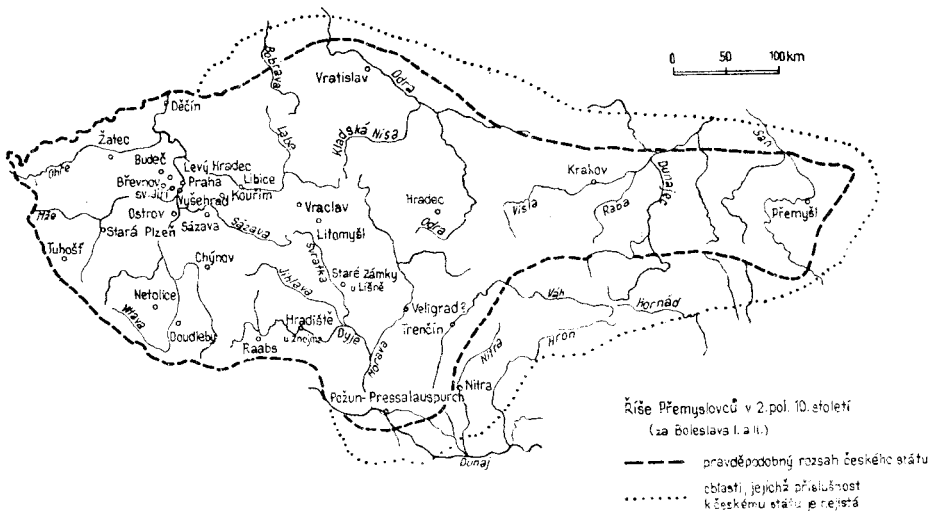
1. The territory of the settlement of Czech tribes
2. The Great Moravian empire (before 894)
3. The Czech State in the latter half of the 10th century
4. Incorporation of Slovakia into the Hungarian state
5. Development of the lands of the Czech Crown from the 14th century
6. The territorial development of Silesia
7. Cheb and surroundings
8. Vitoraz and surroundings
9. The Upper and the Lower Lusatias
10. Moravian enclaves in Silesia
11. Disintegration of Austria-Hungary
12. The historical territory of Těšín up to 1920
13. The development of Těšín and surroundings after World War I
14. Czech Těšín and surroundings in 1920—1938
15. Czech Těšín and surroundings in 1938—1945
16. Hlučín and surroundings
17. Valtice and surroundings and the Morava-Dyje triangle
18. The Orava
19. Spiš
20. Frontier changes after 1918
21. Annexation of the individual zones after the Munich dictation and the Vienna arbitration
22. Czechoslovakia after the Munich treachery
23. Territorial development of Czechoslovakia in 1938—1945
24. The territory of the so-called Slovak State from 14 Mar., 1939
25. The territory of the so-called Slovak State from 22 Dec., 1939 up to 17 Jul., 1945
26. Annexation of the so-called bridge-head of Bratislava

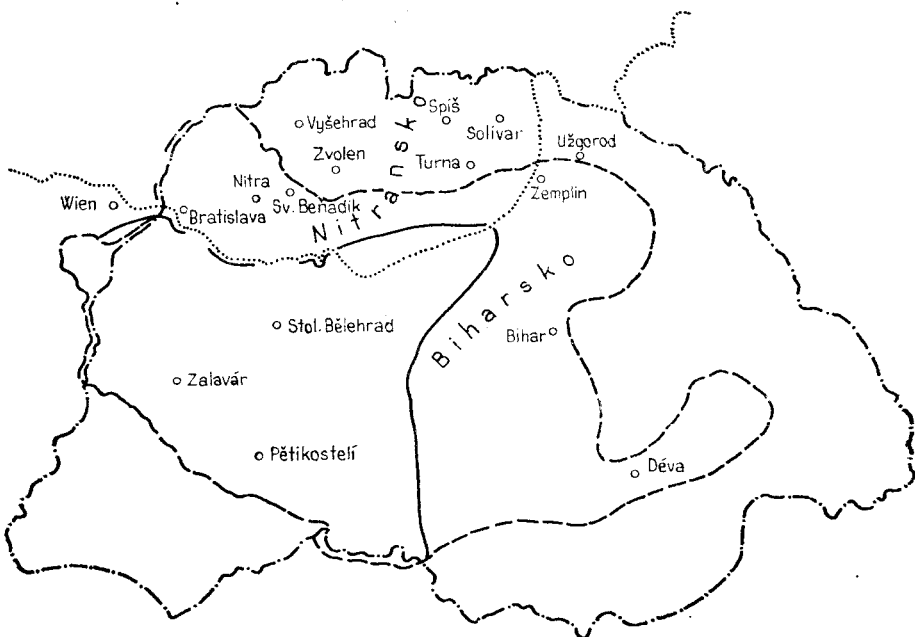
OBR. 1

OBR. 2

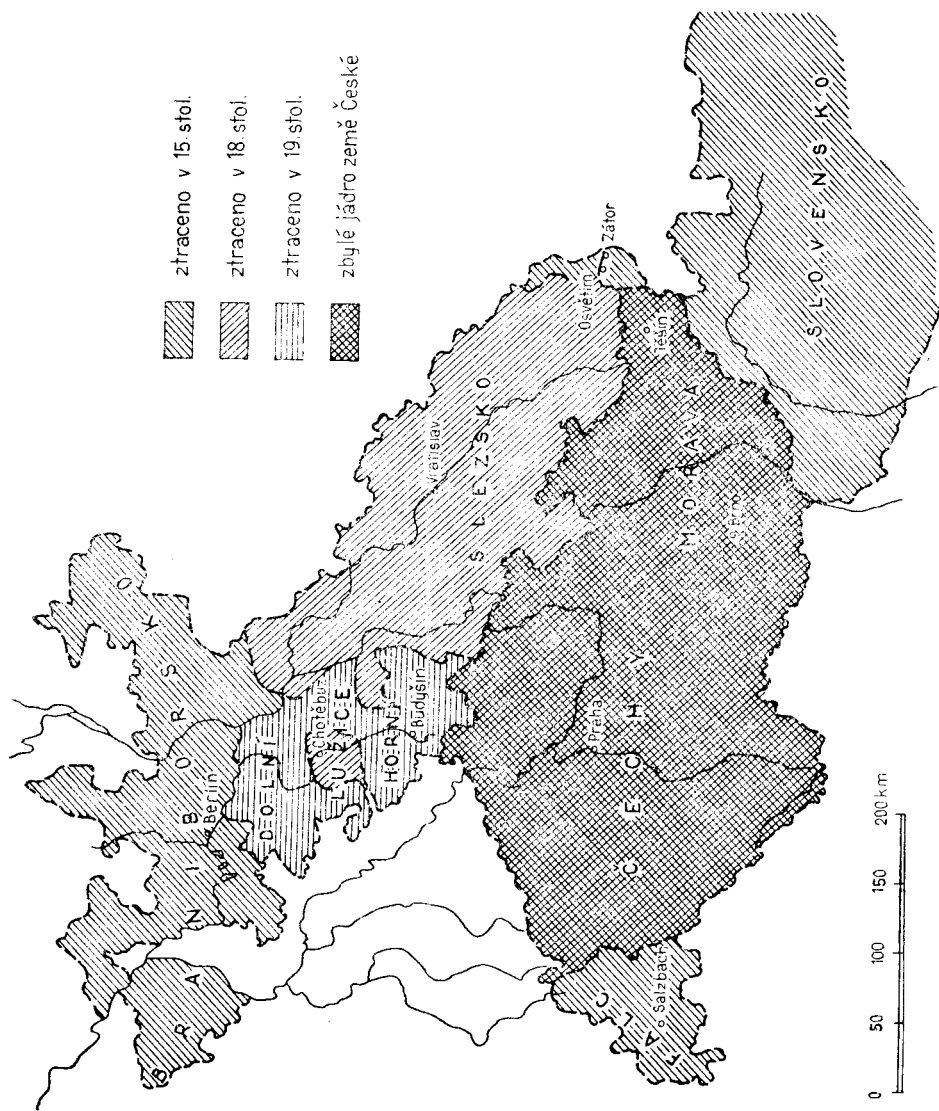
OBR. 3

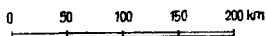
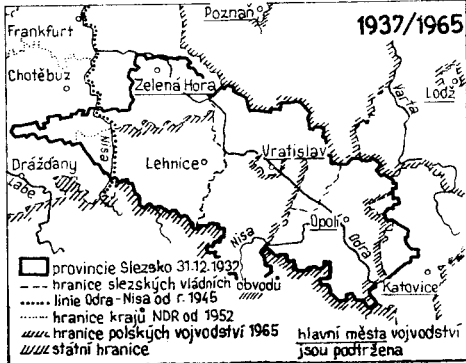
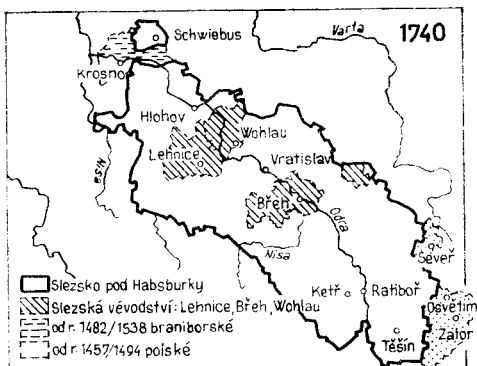
Přibližné hranice:

- Uherska na zač. vlády Štěpána I. (konec 10. stol.)
- Uherska na konci vlády Štěpána I. (r. 1038)
- státu Boleslava Chrabrého (r. 1018)
- Uher koncem 11. století

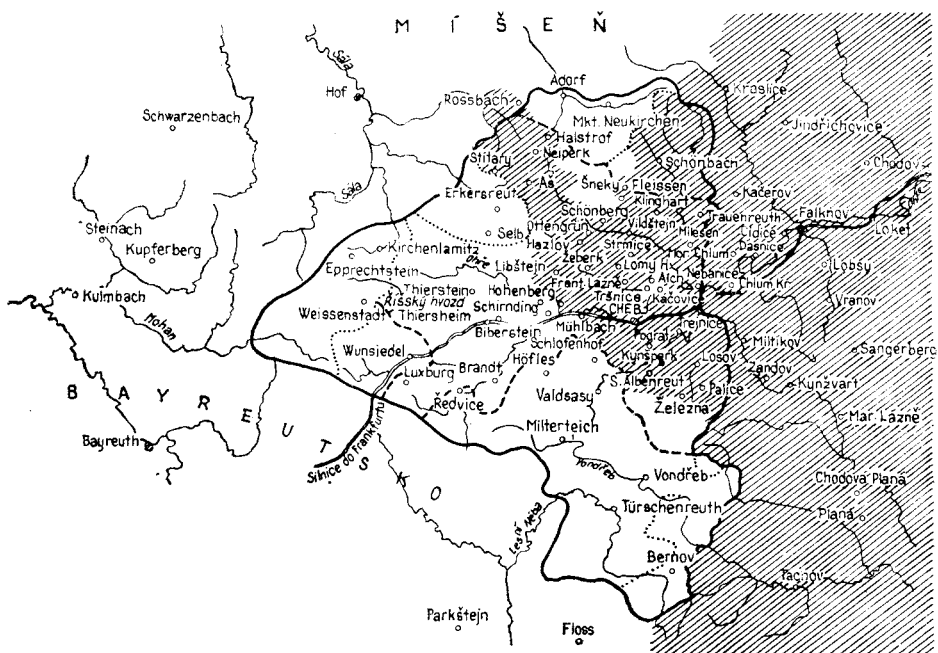
OBR. 4

OBR. 5

OBR. 6

———— hranice, jak byly r. 1322 koruně České zastaveny

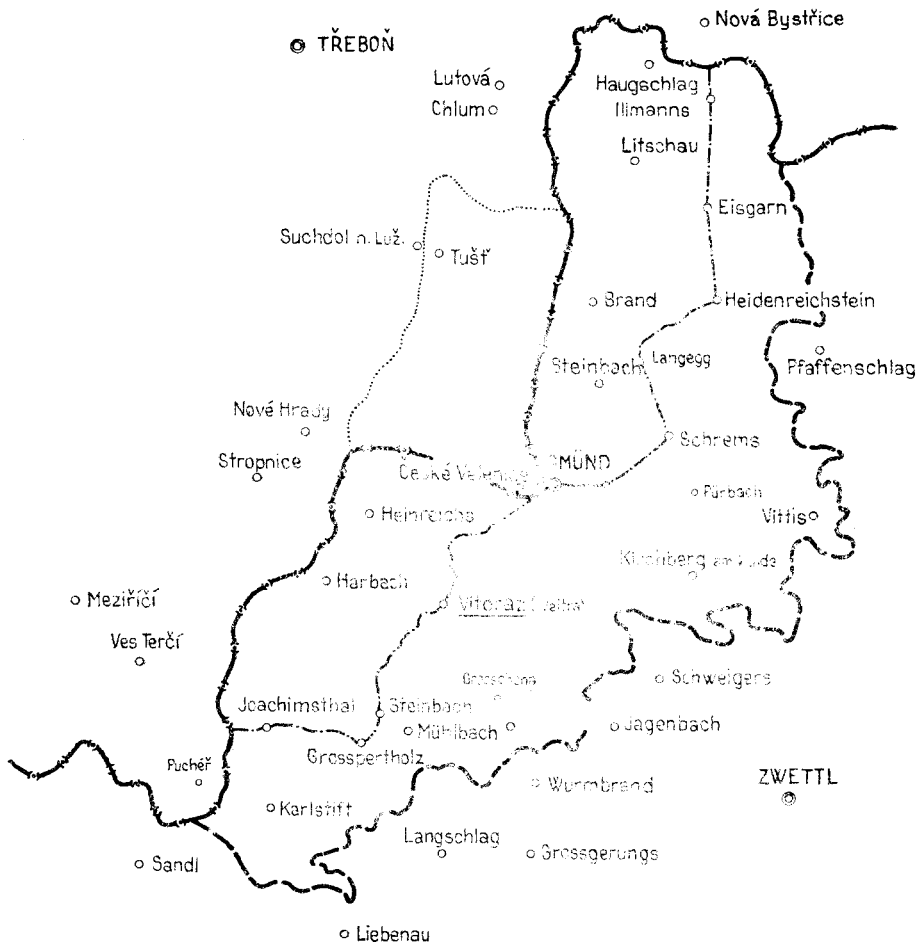
////// nynější Chebsko

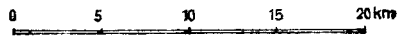
- - - - - hranice některých panství ve starém Chebsku

Názvy míst jsou uvedeny v historickém znění.

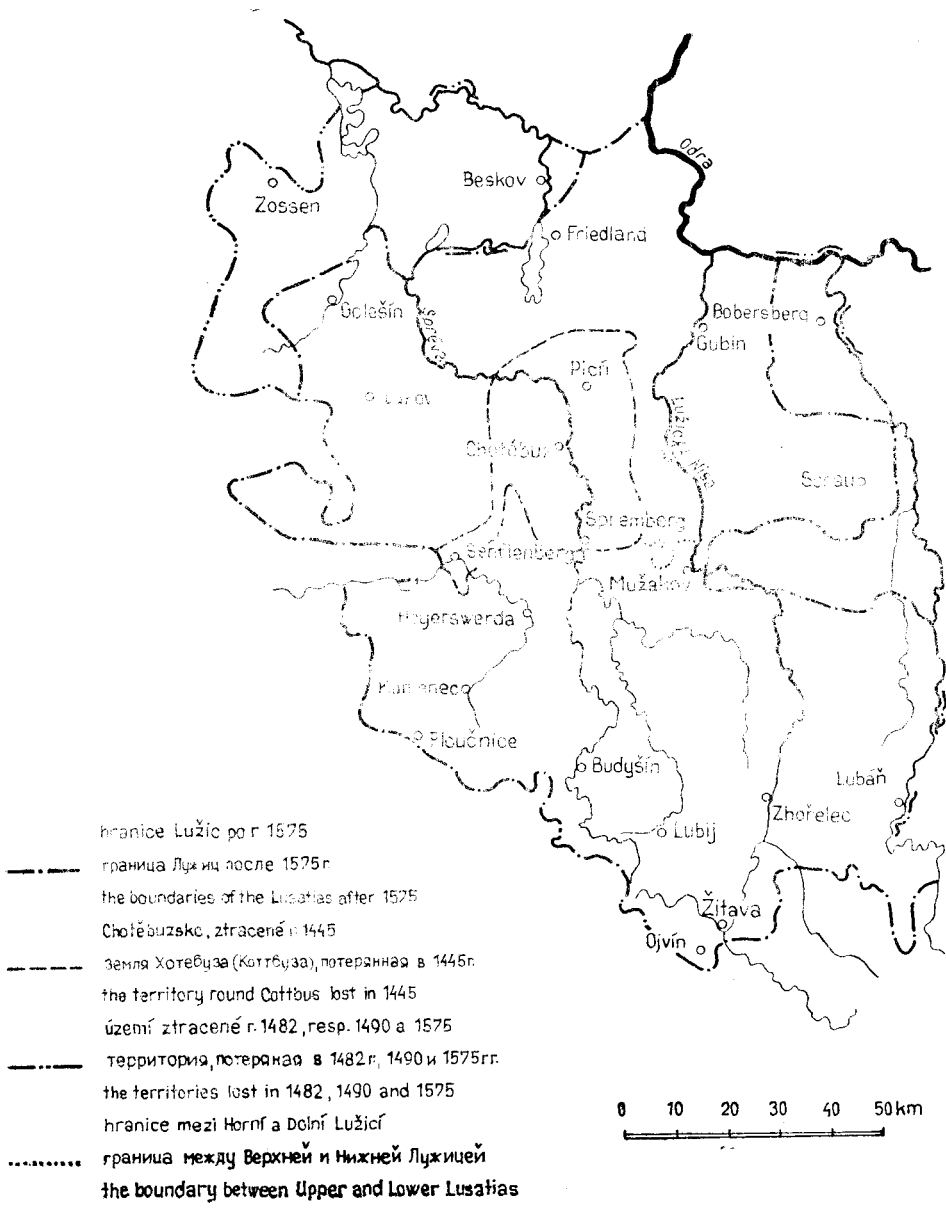
OBR. 7

- vymezení do r. 1129
- hranice 1129 - 1278 (resp. 1296)
- hranice 1278 (resp. 1296) - 1919
- hranice od r. 1919

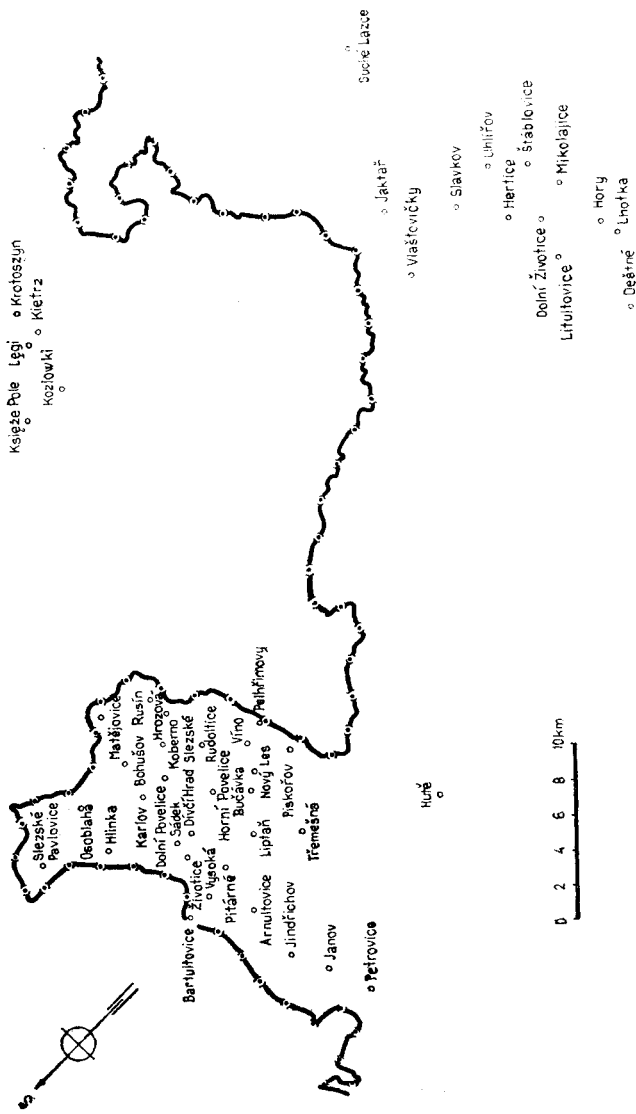

OBR. 8

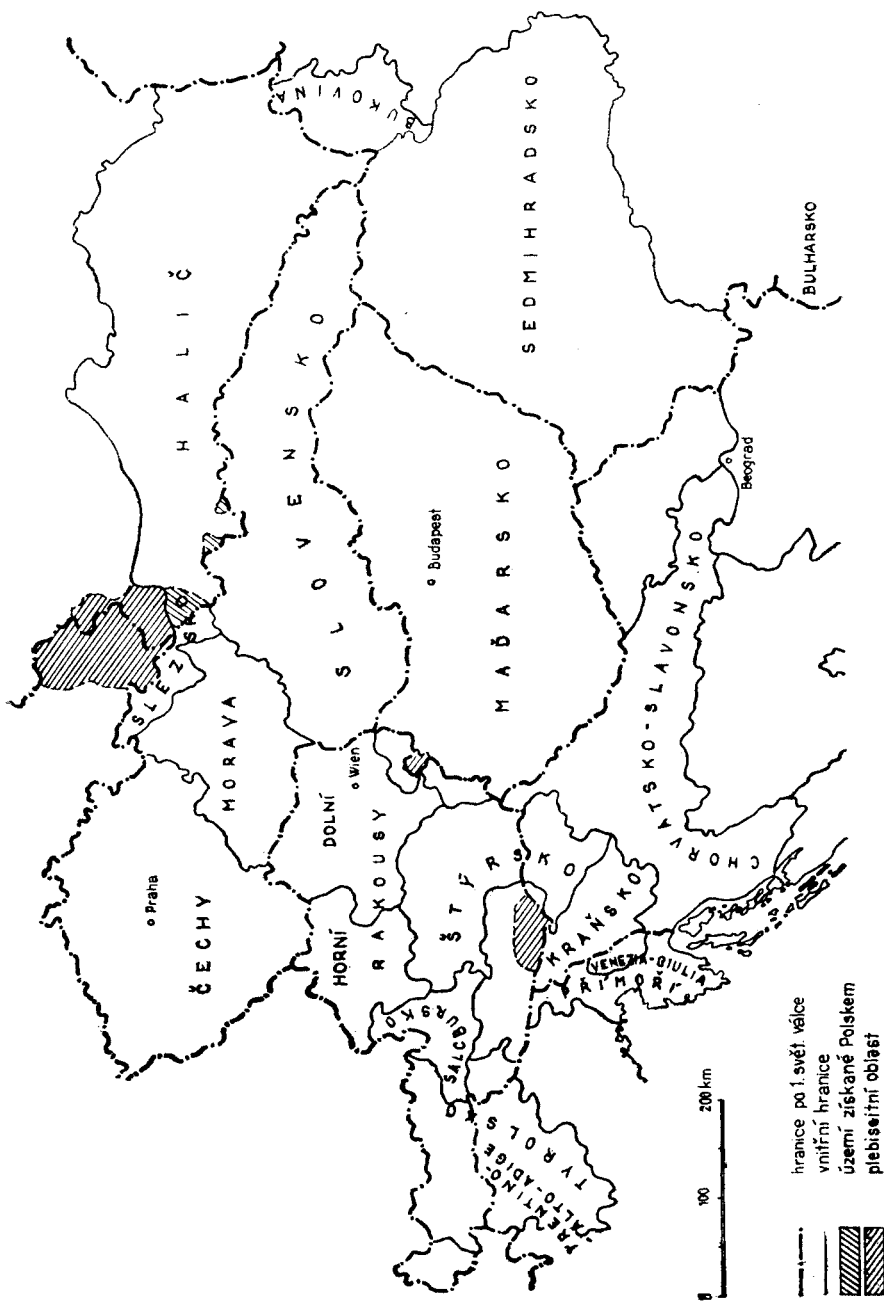

OBR. 9

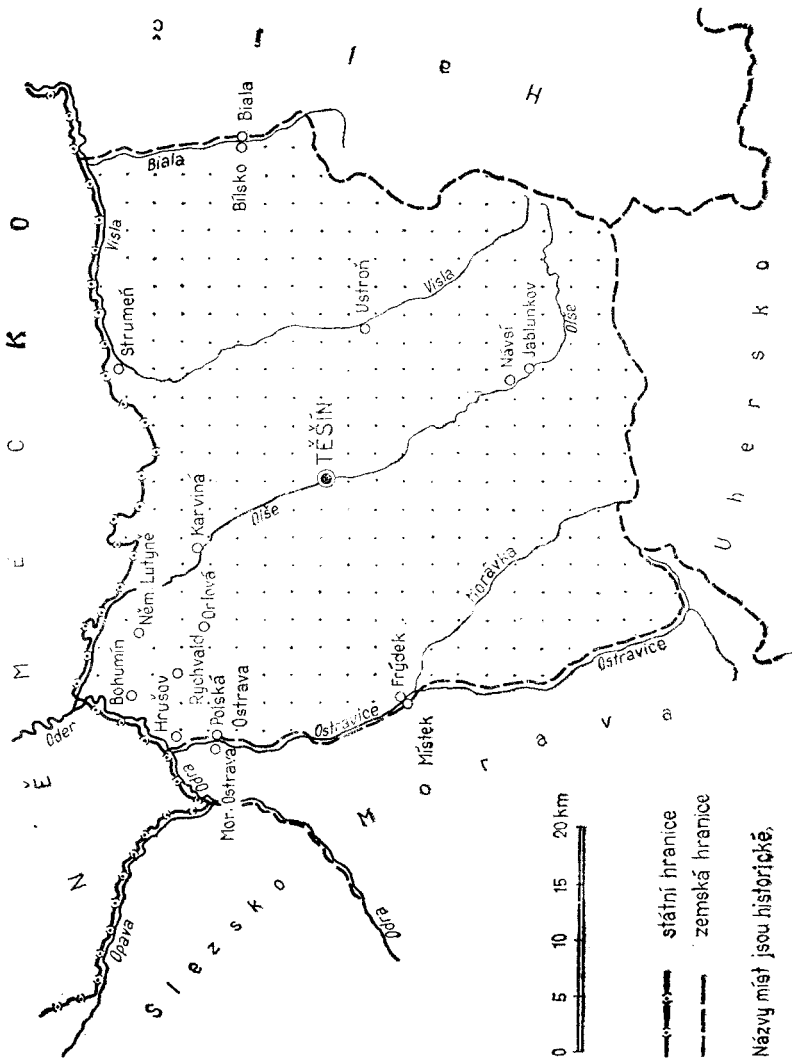
Tlustomosty
o
Pietrowice wik

OBR. 10

OBR. 11

OBR. 12

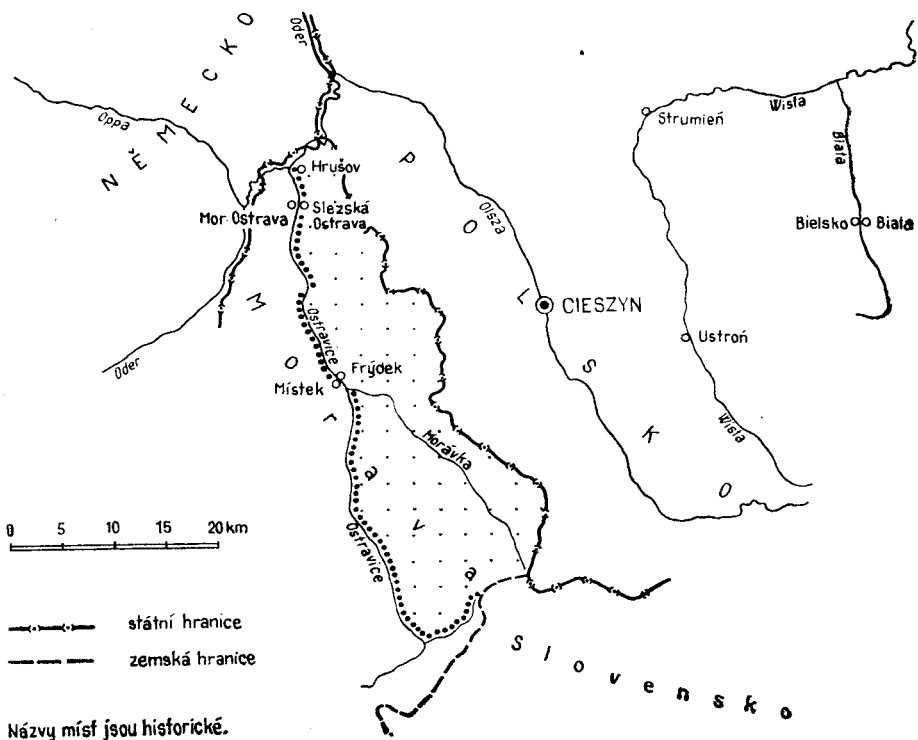
HORNÍ SLEZSKO

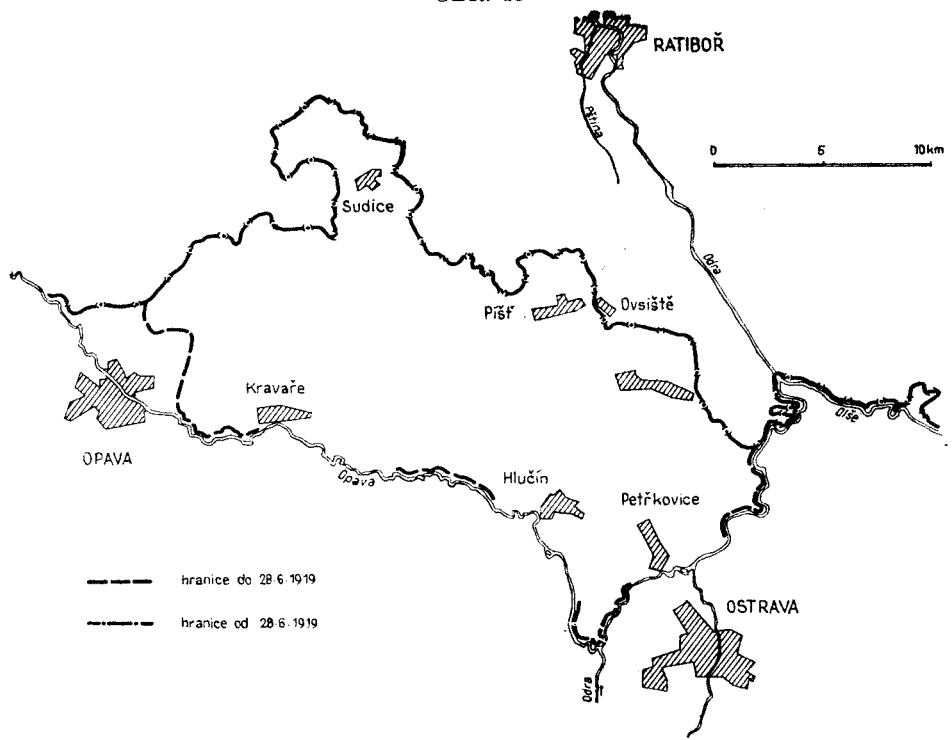
- nynější státní hranice
- - - stará zemská hranice Těšinska
- demarkační čára z 5-11-1918
- · - demarkační čára z února 1919

0 10 20km

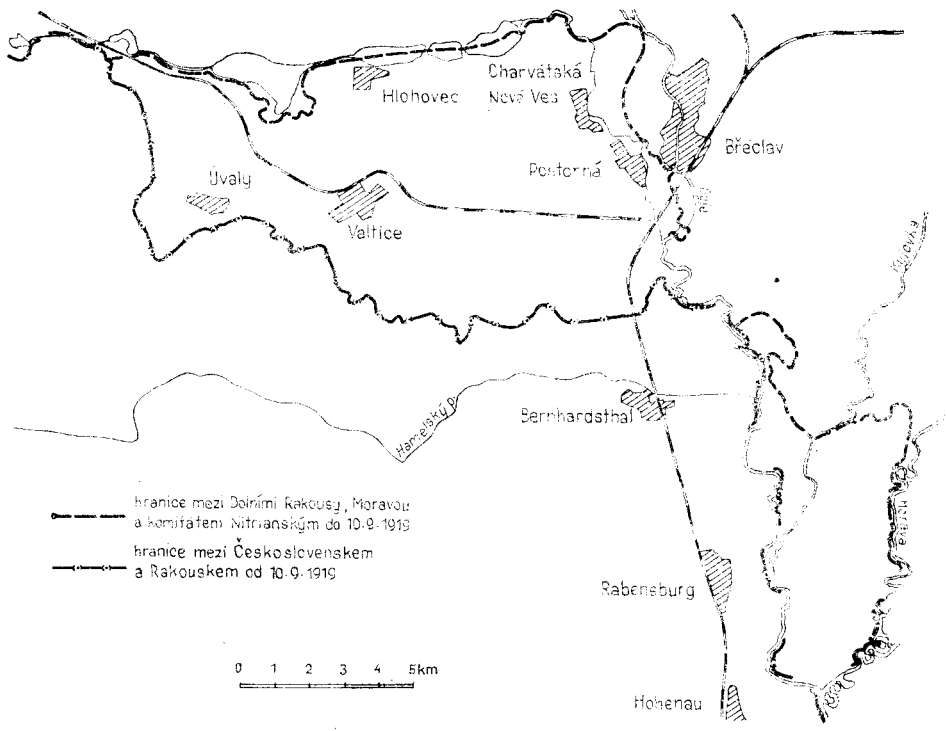
OBR. 13

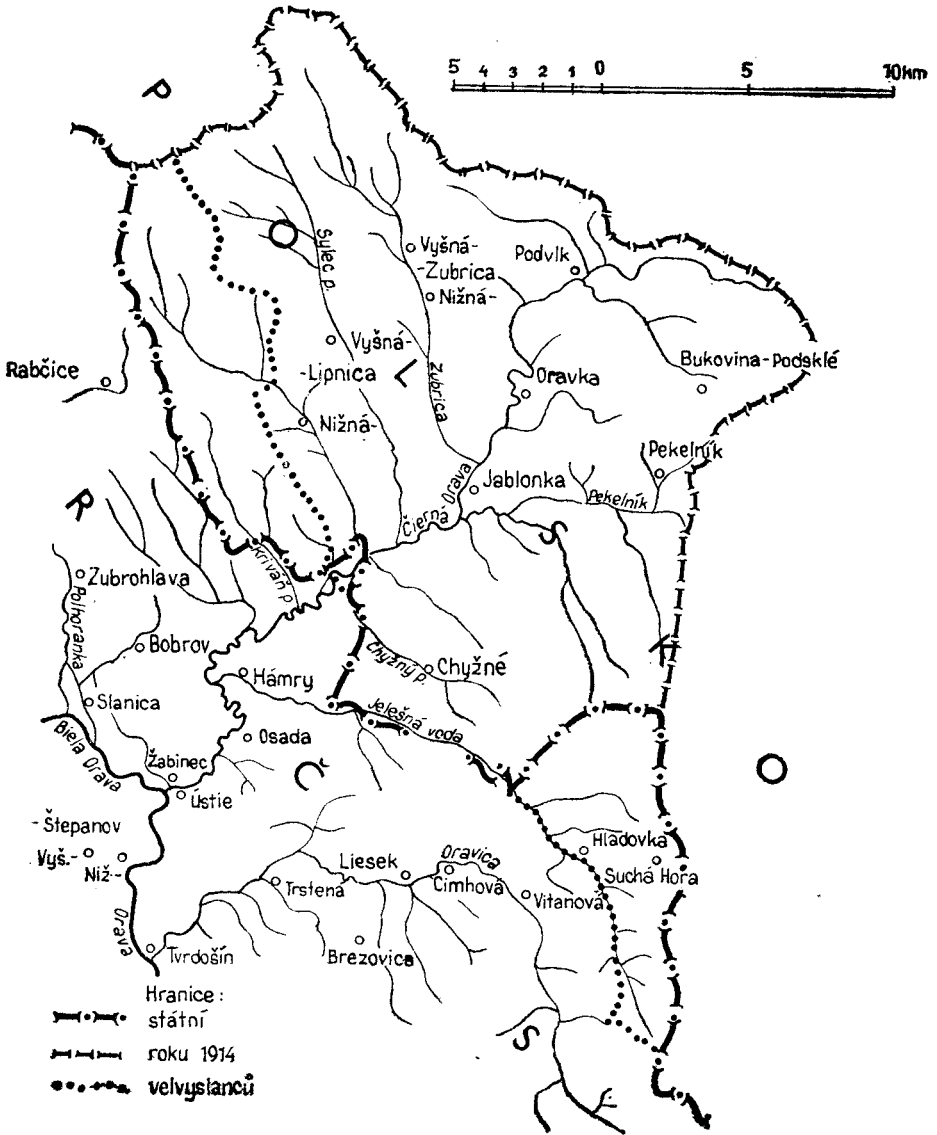
OBR. 15

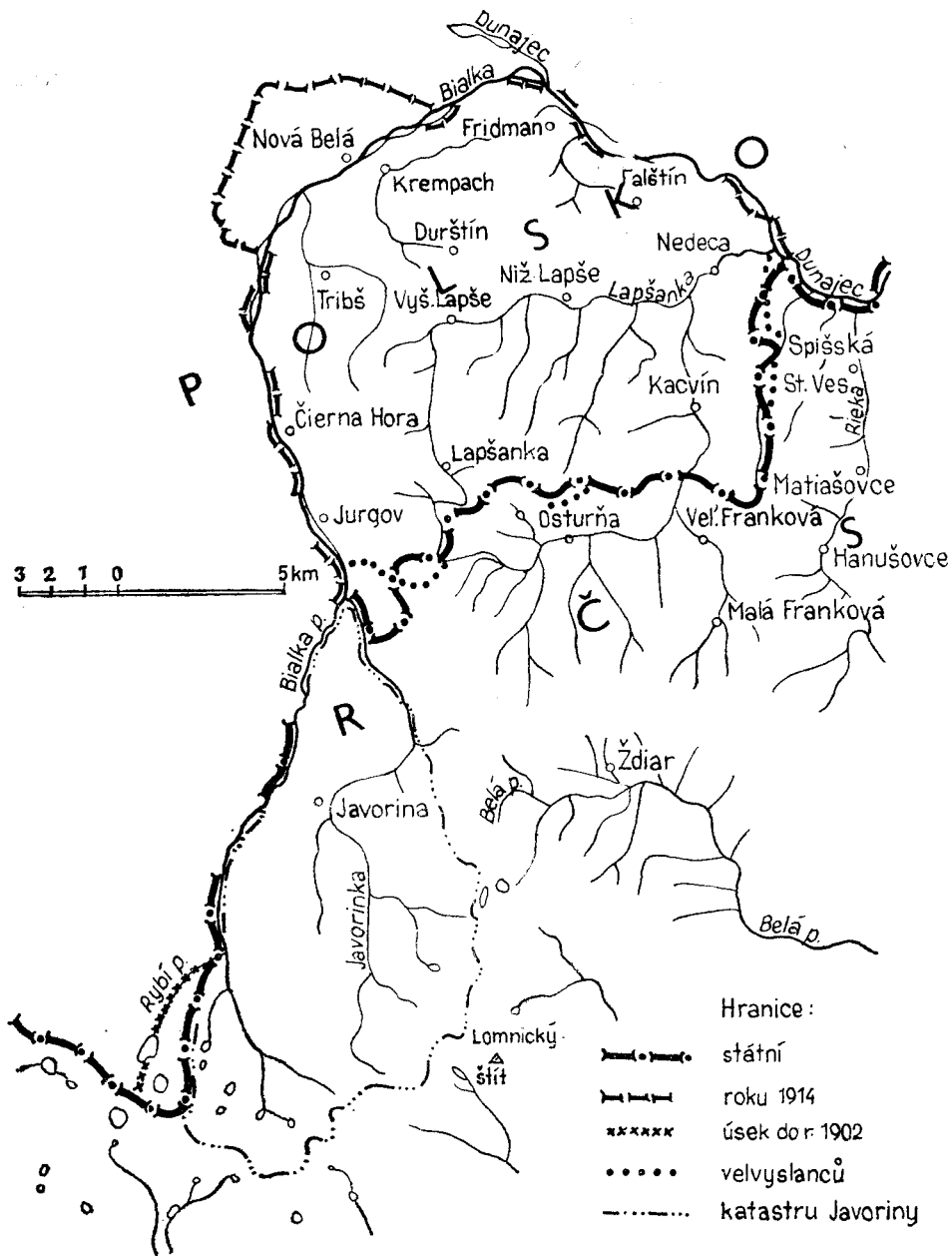
OBR. 16

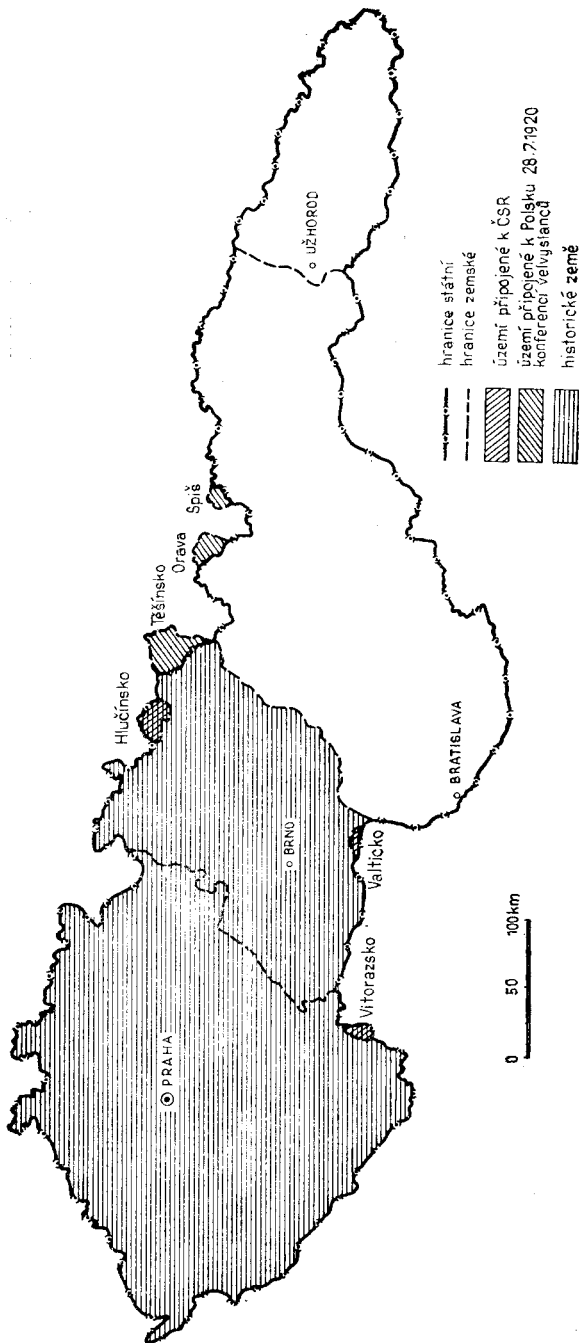
OBR. 17

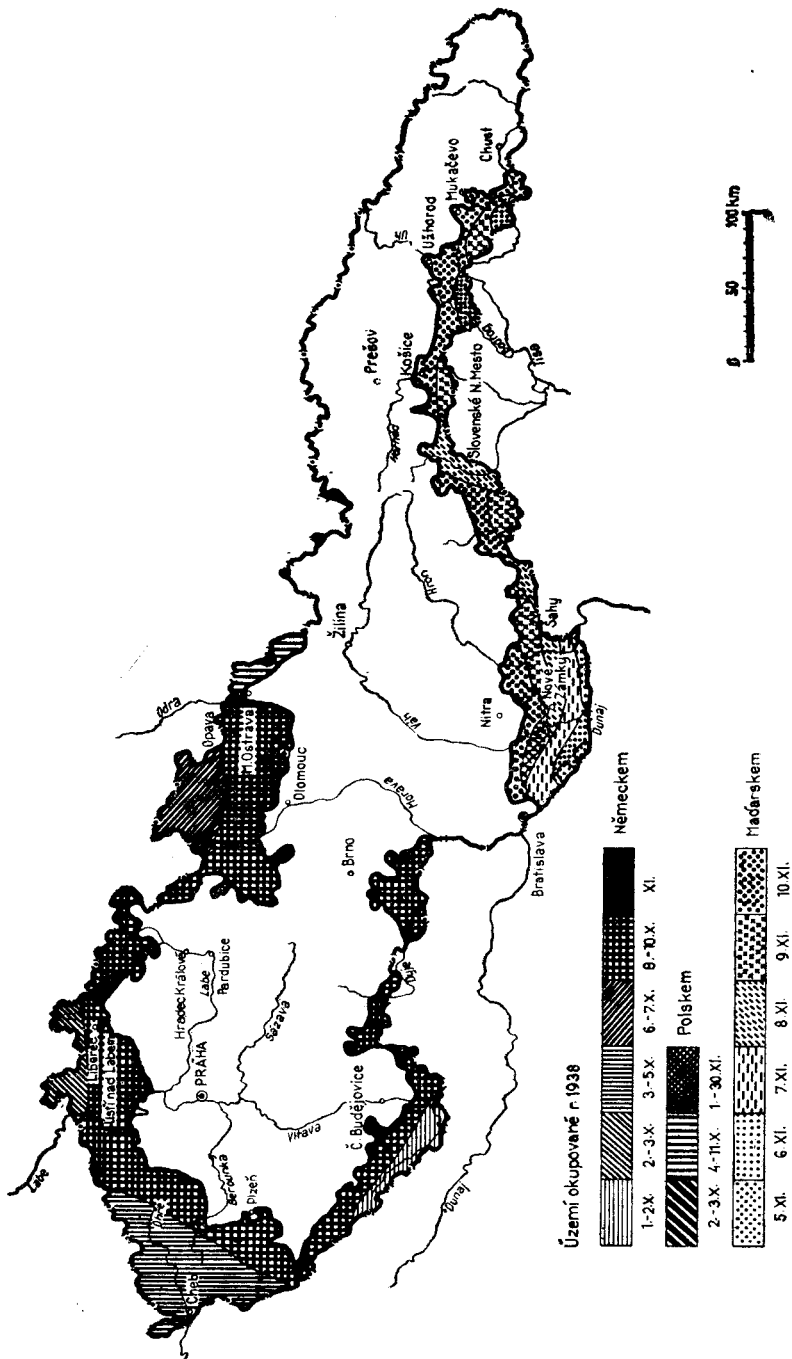
OBR. 18

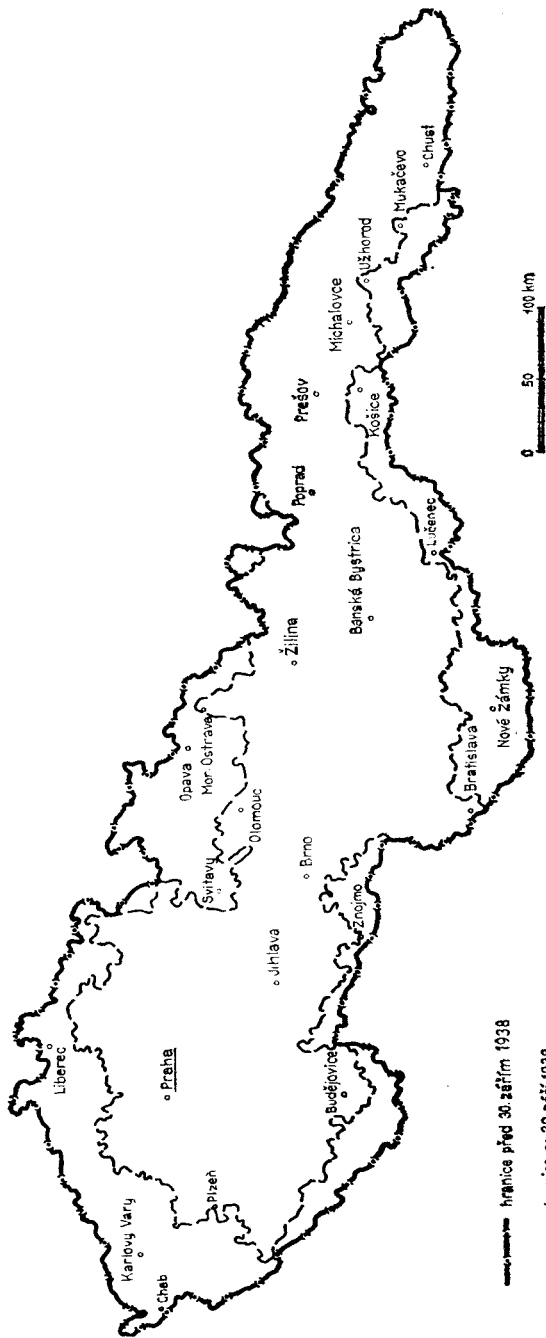
OBR. 19

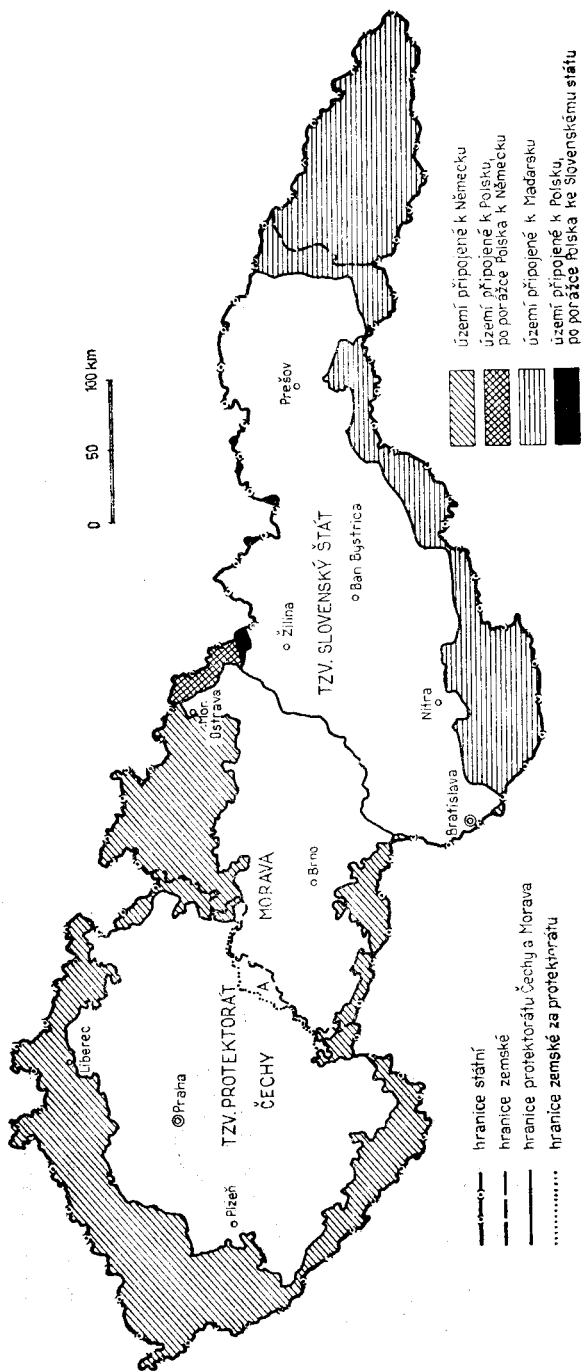
OBR. 20

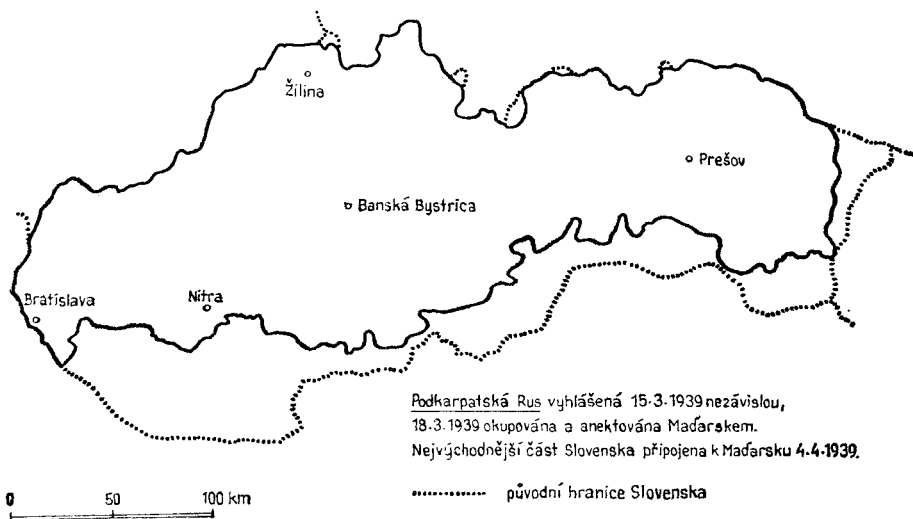
OBR. 21

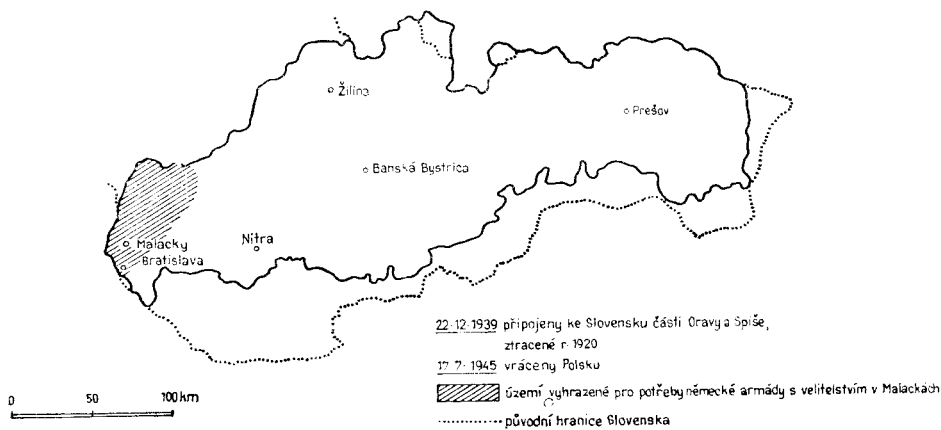
OBR. 22

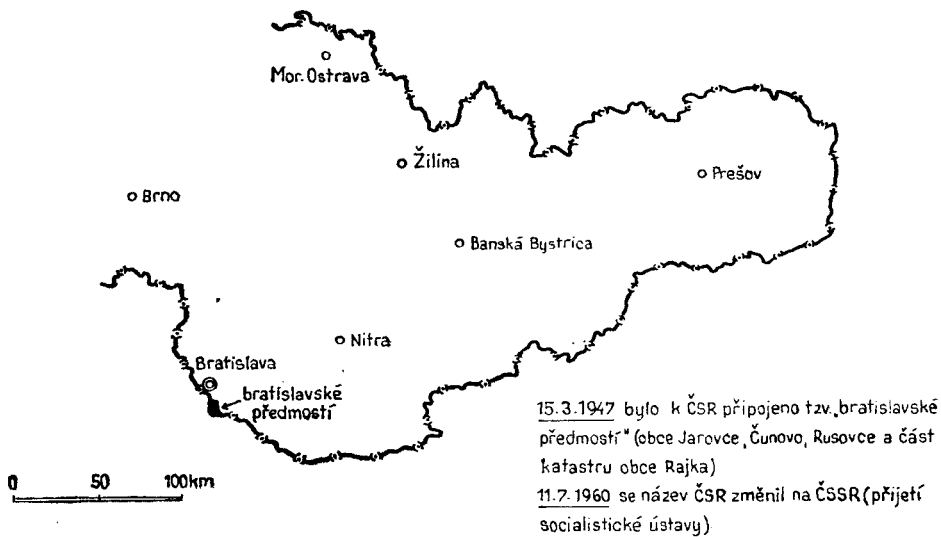
OBR. 23

OBR. 24

OBR. 25

OBR. 26

РЕЗЮМЕ

ОБЗОР ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЧЕХОСЛОВАКИИ

Территориальное развитие государственной территории сегодняшней Чехословакии с древности до современности претерпело многие изменения. Размер территории постоянно изменялся, чешские земли (Чехия, Моравия) и Словакия развивались в течение тысячелетий по-разному. Ряд стран был с нашим государством в определенные периоды связан посредством персональной унии, другие территории, наоборот, находились в определенной форме взаимной зависимости или более свободного союза в рамках государства. Предлагаемое изложение сосредоточивается на решающих изменениях, наступивших в ходе развития истории.

Поморавье стало основой возникновения центров первых двух государственных формаций — державы Сама в 7 в. и Великоморавской державы в 9 в. Начиная с 11 в. стало главной чешской государственной и столичной областью верхнее Полабье, а словацкой — долина Западных Карпат. Чешскую область объединило племя чехов. Усилия расширить влияние за Моравские ворота привели к столкновению с интересами польского государства и с наступающей властью германской империи. С 13 в. стали территориальным ядром чешского государства Чехия и Моравия, центром интересов были и другие области: самая значительная из них Хебско, приобретенное на всегда с первой четверти 14 в.. Во второй половине 13 в. были приблизительно 25 лет посредством персональной унии к чешскому государству присоединены также сегодняшние австрийские территории. В конце 13 в. подобное развитие проявилось на северо-востоке. В первой половине 14 в. осуществилась более продолжительная связь с Силезией. В 14 в. были образованы т. наз. земли чешской короны путем одъединения Чехии, Моравии, Силезии, Верхней и Нижней Лужицы.

В 1306—1437 гг. персональная уния соединила со землями чешской короны обширные территории, как Люксембург, Бургундия, Бранденбургская марка. При Зикмунде Люксембургском осуществилась даже короткая персональная уния с Венгрией.

Территориальное развитие земель чешской короны оказалось в начале 15 в. по существу стабилизированным. На 12 лет были во второй половине 15 в. потеряны в пользу Венгрии все земли чешской короны кроме Чехии.

Историческое ядро словацкой территории даже после присоединения к Венгрии развивалось в культурной связи с чешскими землями. Старейшее ядро Словакии образовалось в бассейне рек Ваг, Нитра, Грон и Ипель. Начиная с 10 в. овладели словацкой территорией венгры. В 14 в. основал на словацкой территории обширное поместье Матуш Чак Тренчански, оно сохранилось до конца его жизни. В 1412 г. было 13 шишских городов заложено Польше. Названная область была возвращена Габсбургскому союзу государств только в 1771 г. В 1526 г. был основан т. наз. Габсбургский союз государств. Земли чешской короны и Словакия в рамках Венгрии пришли в более тесную связь под управлением династии Габсбургов.

Тридцатилетняя война знаменовала для чешских земель окончательную потерю обеих Лужиц в пользу Саксонии, в 18 в. потребовала усиливавшаяся власть Пруссии передачу от Габсбургов большей части Силезийского княжества и Кладского графства. Чешской короне осталась из бывшей Силезии приблизительно одна восьмая часть. Следовательно, за исключением остатка Силезии, была чешская корона сокращена на обе свои первоначальные территории — Чехию и Моравию. Потеря Силезии и Кладска оказалась на деле последним территориальным изменением, касаю-

щимся объема территории земель чешской короны, вплоть до конца первой мировой войны в 1918 г. Эта война принесла существенное изменение. Распалась Австро-венгерская монархия и возникли наследственные государства, в том числе и Чехословакия, в границах которой объединились земли чешской короны и после тысячи лет также точно ограниченная территория Словакии. Чехословакия тогда получила небольшую территорию от Силезии — Глужинско, на юге от Австрии — Вальтицко и т. наз. Моравско-дыйский треугольник и Петржалку, предместье Братиславы, от Венгрии Закарпатскую Украину, присоединившуюся после второй мировой войны к Украинской ССР. Польше уступила Чехословакия после окончания первой мировой войны часть Тешинска, Оравы и Слиша. Мюнхенский диктат в 1938 г. вынудил Чехословакию уступить большие пограничные области Германии, Венгрии и Польше. В первой четверти следующего года аннектировала нацистская Германия оставшиеся территории Чехии и Моравии, Словакия была объявлена самостоятельным государством. Результаты второй мировой войны принесли восстановление самостоятельной Чехословакии, к которой были в 1947 г. со стороны Венгрии присоединены три населенных пункта. Таким образом расширилось предместье Братиславы.

SUMMARY

AN OUTLINE OF THE TERRITORIAL DEVELOPMENT OF CZECHOSLOVAKIA

The territorial development of the state territory of today's Czechoslovakia from the oldest times up to the present has passed through a number of changes. The extent of the territory was changing all the time, the Czech Lands and Slovakia developed in different ways for a thousand years. A number of countries were for some times united with our country by personal union, other territories were dependent in some form or other or united loosely within the state. This explanation is aimed at decisive changes occurring in the course of historical development.

The basin of the Morava river contributed to the origin of the centres of first state units, the empire of Samo in the 7th and Great Moravia in the 9th centuries. In the 11th century the upper reaches of the Elbe basin became the main state and seat region of the Czechs, the valley of Western Carpathians that of the Slovaks. The Czech region was united by the tribe of the Czechs. The effort at extending its influence behind the Moravian Gateway resulted in the conflict of interests with the Polish empire and with the emerging German power.

In the 13th century Bohemia and Moravia became the core of the territory of the Czech state, but its interest was concentrated also on further territories: the most important was the town of Cheb and its surroundings, acquired for good in the first quarter of the 14th century. From about the middle of the 13th century also some Austrian territories were united with the Czech state by personal union. Towards the end of the 13th century a similar development appeared in the north-east. Before the middle of the 14th century it resulted in a long union with Silesia. In the 14th century the so-called Lands of the Czech Crown were formed, i.e. Bohemia, Moravia, Silesia, the Upper and the Lower Lusatias.

In the period of 1306—1437 vast territories, such as Luxemburg, Burgundy and the marchioness of Brandenburg were united with the Lands of the Czech Crown by personal union. Under Sigismund of Luxemburg there was a short personal union between the Czech Crown and Hungary.

The territorial development was essentially stabilized at the beginning of the 15th century. For 12 years in the latter half of the 15th century all lands except Bohemia were lost in favour of Hungary.

The historical core of the Slovak territory developed culturally in connection with the Czech Lands, even after being incorporated into the Hungarian state. The ancient territory of Slovakia was formed in the river basins of the Váh, the Nitra, the Hron and the Ipel'. In the 10th century the Slovak territory was controlled by the Hungarians. In the 14th century an extensive demesne was established on the Slovak territory by Matúš Čák of Trenčín, who kept it until the end of his life. In 1412 thirteen towns of the Spiš territory were pledged to Poland. That territory returned to the Hapsburg state as late as in 1771. The year 1526 became a turning point for the origin of the so-called Hapsburg union. The lands of the Czech Crown and Slovakia within Hungary became more closely united within the common dynasty of the Hapsburgs.

The 30 Years' War meant a final loss of the two Lusatias for the Czech Lands in favour of Saxonia; in the 18th century the growing power of Prussia forced the Hapsburgs to cede most of the principality of Silesia and the county of Kladsko.

From the former Silesia only about one-eighth was left to the Czech Crown. And thus, but for the remaining part of Silesia, the Czech Crown was restricted to its two original lands, Bohemia and Moravia. The loss of Silesia and Kladsko was practically the last territorial change concerning the extent of the lands of the Czech Crown up to the end of World War I in 1918. That war brought about a fundamental change. The Hapsburg Union disintegrated and new succession states emerged, among them Czechoslovakia, which connected the lands of the Czech Crown with the exactly defined and limited territory of Slovakia after thousand years. At that time Czechoslovakia acquired small territories: from Silesia it was Hlučín with surroundings, in the south it was Valtice and the so-called Morava-Dyje triangle and Petržalka, a bridge-head of Bratislava. From Hungary Czechoslovakia obtained Ruthenia which, after World War II, was joined with the Ukrainian SSR within the USSR. After World War I Czechoslovakia ceded to Poland parts of the regions of Těšín, Orava and Spiš. The Munich dictation in 1938 forced Czechoslovakia to cede vast frontier territories to Germany, Hungary and Poland. In the first quarter of the following year the Nazi Germany annexed the remaining parts of Bohemia and Moravia. Slovakia declared herself a so-called independent state. The outcomes of World War II brought about the renewal of the independent Czechoslovakia. In 1947 three villages were acquired from Hungary, thus extending the bridgehead of Bratislava.

OBSAH

Úvod	5
1. Vznik prvních státních útvarů. Říše Sámova, říše Velkomoravská, počátky Českého státu	7
2. Upevňování moci Českého státu. Vztahy k sousedním státům a k tzv. „Říši římské národa německého“ (do r. 1306)	11
3. Území spojená s Českým státem personální unií (1251—1305)	13
4. Teritoriální vývoj v období 1306—1437	15
5. Území spojená s Českou korunou v letech 1306—1437 personální unií	20
6. Teritoriální vývoj zemí koruny České v období 1437—1526	21
7. Teritoriální vývoj slovenského území od rozpadu Velkomoravské říše až do vzniku habsburského soustátí	22
8. Teritoriální vývoj od vzniku habsburského soustátí až do ztráty převážné části Slezska v r. 1742	24
9. Vznik samostatného Československa a teritoriální vývoj v období 1918 až 1938	26
10. Teritoriální změny po mnichovském diktátu v roce 1938, vyhlášení tzv. Slovenského státu, nacistická okupace Čech a Moravy v roce 1939	33
11. Československé státní území po skončení druhé světové války	36
Přehled územního vývoje našeho státu	39
Literatura	43
Seznam kartografických příloh	47
Resumé	73

DUŠAN TRÁVNÍČEK
PŘEHLED ÚZEMNÍHO VÝVOJE NAŠEHO STÁTU

Vydala Univerzita J. E. Purkyně — přírodovědecká fakulta
Vedoucí redakce: akademik Jindřich Štelcl
Technický redaktor: František Herman

Z nové sazby písmem Extended vytiskl TISK, knižní výroba, n. p. Brno, závod 2,
Veveří 39
Formát papíru 70×100 cm — AA 6,20 — VA 6,35
Tematická skupina a podskupina 02/58
Náklad 500 výtisků — Vydání I.

Cena brožovaného výtisku Kčs 9,00-1

55-980-85
